

ULUSAL FAALİYET RAPORU - TÜRKİYE AYRIMCILIĞI ENGELLEME VE FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ EĞİTİMİ

Burcu YEŞİLADALI SAVAŞAN (Ayrımcılığın engellenmesi)

Ferhan ALESI (Farklılıkların Yönetimi semineri)

Mayıs 2008

Bu yayının içeriği, Avrupa Komisyonu'nun İstihdam, Sosyal Haklar ve Fırsat Eşitliği Genel Direktörlüğü'nün görüşlerini ya da konuya ilişkin duruşunu yansıtmayabilir. Ne Avrupa Komisyonu ne de komisyon adına hareket eden kişiler, bu belgedeki bilgilerin kullanımından dolayı sorumlu tutulamaz.

Bu proje ve yayın, ayrımcılıkla mücadelele yönelik Avrupa Topluluğu Eylem Programı kapsamında Avrupa Komisyonu tarafından desteklenmektedir (2001-2006). Bu program, AB'nin ayrımcılığın engellenmesine yönelik yasalarının etkili şekilde uygulanmasını desteklemek için oluşturulmuştur. Altı yıllık Program, AB-25, EFTA ve AB üye ülkeleri arasında uygun ve etkili ayrımcılığın engellenmesi yasaları ve politikalarının geliştirilmesine yardımcı olabilecek tüm tarafları hedeflemektedir.

Ayrımcılığın Engellenmesi ve Farklılıkların Yönetimi eğitim projesi, Human European Consultancy (humanconsultancy.com) tarafından, Migration Policy Group (www.migpolgroup.com) ve International Society for Diversity Management – idm (www.idm-diversity.org) işbirliği ile yönetilmektedir.

I. İçindekiler

I.	İçindekiler
II.	Giriş
III.	Ayrımcılığın engellenmesi seminerleri
	a) Ulusal faaliyetler - ayrımcılığın engellenmesi seminerleri.....
	b) Eşleştirme alıştırmaları: STK'lar/Sendikalar ayrımcılıkla mücadelede birlikte çalışıyor
	c) Ayrımcılığın engellenmesi alanında ulusal yasalar
	d) Ayrımcılığın engellenmesi alanında fon temini fırsatları.....
IV.	Farklılıkların Yönetimi semineri
	Ekler
	Ayrımcılıkla mücadelede sendikaların rolü
	Farklılıkların yönetimi eğitimi elkitabı

II. Giriş

III. Ayrımcılığın engellenmesi seminerleri

a) Eşleştirme alıştırmaları: STK'lar/Sendikalar ayrımcılıkla mücadelede birlikte çalışıyor

I. Ayrımcılıkla mücadele alanında çalışan STK'lar/sendikaların profili

1. Ayrımcılık yasağıyla ilgili ulusal düzeyde çalışan ne tür STK'lar/sendikalar bulunmaktadır?

Ayrımcılık yasağı konusunda çalışan STK'lar çeşitli kategorilerde yer almaktadır. Diğer hak ve özgürlüklerin yanı sıra ayrımcılıkla mücadele alanında da çalışma yürüten bazı insan hakları grupları bulunmaktadır. Bu örgütler 1990'ların başlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar arasında yer alan önde gelen kuruluşlar **Uluslararası Af Örgütü-Türkiye**¹, **İnsan Hakları Gündemi Derneği**², **İnsan Hakları Derneği**³, **İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)**⁴ ve **Türkiye İnsan Hakları Vakfı**⁵'dir.

Bunun yanında mağdur olma potansiyeli taşıyan gruplar için çalışan çeşitli STK'lar bulunmaktadır. Bunlar diğer ayrımcılık türlerinin yanı sıra etnik ve dini azınlıklar; lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüeller (LGBT); Romanlar ve engelliler için çalışmaktadırlar. Grup temelli çalışan STK'lardan bazıları şunlardır: **Kafkas Dernekleri Federasyonu**⁶, **CEM Vakfı (Aleviler)**⁷, **Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı (Aleviler)**⁸, **Edirne Roman Kültürünü Araştırma, Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (EDROM)**⁹, **Romanlar Sosyal Kültür Dostluk ve Dayanışma Derneği**, **Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye**¹⁰, **Altı Nokta Körler Derneği**¹¹, **Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos-GL)**¹², **Lambdaistanbul LGBT Dayanışma Derneği**¹³, **Türkiye Sakatlar Derneği**¹⁴, **Türkiye Körler Federasyonu**¹⁵, **Türkiye Sakatlar Konfederasyonu**¹⁶ ve **Fiziksel Engelliler Vakfı**¹⁷.

Bunların yanı sıra, ayrımcılıkla mücadele ile ilgili aktif olarak çalışan başka STK'lar da bulunmaktadır. İlköğretim ve lise ders kitaplarında insan hakları ile ilgili kapsamlı bir proje yürütmüş olan **Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı**¹⁸, Roman hakları üzerine çalışmalar yapan **Ulaşılabilir Yaşam Derneği**¹⁹ ve azınlık haklarının geliştirilmesiyle ve Türkiye'de ayrımcılığın yok edilmesiyle ilgili projeler yürüten **Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı**²⁰ bunlardan bazılarıdır. Çocuk ve yaşlı hakları üzerine çalışan STK'lar ayrımcılıkla mücadeleye yönelik ve benzeri alanlarda çalışmalar yapmamaktadır.

¹ <http://www.amnesty.org.tr>

² <http://www.rightsagenda.org>

³ <http://www.ihd.org.tr>

⁴ <http://www.mazlumder.org.tr>

⁵ <http://www.tihv.org.tr>

⁶ <http://www.kafkasfederasyonu.org>

⁷ <http://www.cemvakfi.org>

⁸ <http://www.hacibektasvakfi.org>

⁹ <http://www.edrom.org.tr>

¹⁰ <http://www.hyd.org.tr>

¹¹ <http://www.altinokta.org.tr>

¹² <http://www.kaosgl.com>

¹³ <http://www.lambdaistanbul.org>

¹⁴ <http://www.tsd.org.tr>

¹⁵ <http://www.korlerfederasyonu.org.tr>

¹⁶ <http://www.tsk.org.tr>

¹⁷ <http://www.fev.org.tr>

¹⁸ <http://www.tarihvakfi.org.tr>

¹⁹ <http://www.uyd.org.tr>

²⁰ <http://www.tohav.org>

Türkiye’de sendikalar cinsiyet ayrımcılığı dışında kalan ayrımcılık temelleri üzerinde çalışmamaktadır. Genel olarak sendikalar, ayrımcılık yasağı hakkında yeterli bilinç seviyesine ulaşmamıştır ve bu alanla ilgili çalışma yürütmemektedir. Mevcut sendikalardan hiçbiri ayrımcılık yasağı konulu politikalara ve etkinliklere ilgi göstermemektedir. Sendikalar, istihdam alanıyla sınırlı olan yetkileri dışında yer alan konularda (izin ve üyelere yönelik hizmetler gibi konular) etkin olma konusunda genel olarak isteksizdir. Türkiye’de önde gelen altı sendika konfederasyonu bulunmaktadır. Bunlar; **Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu**²¹, **Memur Sendikaları Konfederasyonu**²², **Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu**²³, **Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu**²⁴, **Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu**²⁵ ve **Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu**²⁶’dur. Sendikalar arasındaki görev dağılımı sendikaların faal oldukları sektörlerle göre düzenlenmemiştir. Bazı sektörlerde (örneğin eğitim) birbiriyle rekabet içinde çalışan sendikalar bulunmaktadır ve bu sendikalar da genellikle farklı konfederasyonlara üyedir.

Ayrımcılık yasağı konusu üzerine eğilen sendikalardan biri **Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası**’dır (**Eğitim Sen**). Bu sendika, kamu çalışanları alanında faaliyet gösteren Türkiye’deki en büyük ikinci konfederasyon olan Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu’na üyedir.

2. STK’lar/sendikalar hangi ayrımcılık temeli/temelleri, kapsam ve sektör ile ilgili çalışmaktadır (eğer belli bazı ayrımcılık temeli ya da sektörle ilgileniyorlarsa, örneğin eğitim)?

Farklı ayrımcılık temelleri üzerinde çalışan STK’lar arasında çalışma alanları açısından bir dağılım söz konusudur. Daha köklü olan insan hakları STK’ları, örneğin Uluslararası Af Örgütü-Türkiye, İnsan Hakları Gündemi Derneği, İnsan Hakları Derneği, MAZLUMDER ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı, ırk, etnisite, din, engellilik (zihinsel ve fiziksel), cinsiyet, yaş ve cinsel yönelim dahil olmak üzere çeşitli ayrımcılık temelleri üzerinde çalışmaktadır.

Türkiye Sakatlar Derneği, Türkiye Körler Federasyonu, Fiziksel Engelliler Vakfı ve Altı Nokta Körler Derneği gibi engelli örgütleri çoğunlukla engellilerin istihdamı ve kamu hizmetlerine erişimi konusunda ilgilenmektedir. Engellilerin hakları için çalışan bu STK’lar engellilere destek sunmakta ve engellilerin hakları ve kamu hizmetlerine erişiminin tam anlamıyla gerçekleşebilmesinin güvence altına alınması için çaba göstermektedir.

Türkiye’de, cinsel yönelim konusuna odaklanan başlıca iki STK vardır. Bunlar Kaos-GL ve Lambdaistanbul’dur. Bu iki STK’nın merkezleri sırasıyla Ankara ve İstanbul’dadır ve bireylere hukuki yardım sunmaktadır. LGBTT grubunun Türkiye’de damgalanma ve taciz girişimlerinin en fazla hedefi olması durumu, cinsel yönelim temelli ayrımcılık konusunda insanların eyleme geçmesinde çekimser davranmasına sebep olmaktadır.

Bir ayrımcılık temeli olarak yaş, Türkiye’de yeni bir kavram olarak ele alınmaktadır ve sivil toplum tarafından tam anlamıyla kabul edilmiş bir ayrımcılık temeli değildir. Bu meseleyle ilgilenen çok fazla sayıda STK bulunmamaktadır. Gençler veya yaşlılar için çalışan STK’lar ya da öğrenci örgütleri ayrımcılık yasağı konusunu genellikle gündemlerine almamaktadır.

Belirli etnik ya da dini gruplara yönelik çalışan kuruluşlar arasında Kafkas Dernekleri Federasyonu, CEM Vakfı, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, EDROM, Romanlar Sosyal Kültür Dostluk ve Dayanışma Derneği yer almaktadır.

Sendikalar ayrımcılık yasağını ilgilendiren konularla tam olarak ilgilenmemektedir.

²¹ <http://www.kamusen.org.tr>

²² <http://www.memursen.org.tr>

²³ <http://www.kesk.org.tr>

²⁴ <http://www.disk.org.tr>

²⁵ <http://www.turkis.org.tr>

²⁶ <http://www.hakis.org.tr>

3. Ayrımcılık yasağı, STKlar/sendikaların temel çalışma alanı mı yoksa çalışmalarının sadece küçük bir parçası mıdır? Bu kuruluşlar ayrımcılık yasağı üzerine çalışırlar mı?

Doğrudan AB Direktiflerinde ele alınan ayrımcılık temelleri üzerinde çalışan STK bulunmamaktadır. Diğer yandan bir dizi STK geniş anlamıyla misyon ve vizyonunun bir parçası olarak ayrımcılık konusuyla ilgilenmektedir. Belirli gruplarla ilgili meseleleri ele alan bazı STK'lar kendi bünyeleri içinde ayrımcılık yasağını çalışmalarının bir bileşeni olarak ele almaktadır. Diğer STK'lar hedef gruplarının hakları için kampanyalar yürüttüklerinde ayrımcılık konusunu da ele almaktadır.

Başlıca insan hakları STK'larının ayrımcılık yasağı konusuyla ilgili çeşitli programları bulunmaktadır. Ayrımcılık yasağı, Uluslararası Af Örgütü-Türkiye, İnsan Hakları Derneği, MAZLUMDER ve Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye gibi kuruluşların başlıca çalışma alanları içinde yer almaktadır. Altı Nokta Körler Derneği, Türkiye Körler Federasyonu, Türkiye Sakatlar Konfederasyonu, Türkiye Sakatlar Derneği, Kaos-GL ve Lambdaistanbul ayrımcılık yasağı konusunu çalışmalarının kapsamına almıştır. İnsan hakları alanında yeni bir kuruluş olan İnsan Hakları Gündemi Derneği ayrımcılık yasağı üzerinde gelecekte daha çok çalışmayı amaçlamaktadır. Dernek ayrımcılık yasağı ile ilgili uluslararası standartları derleyen bir yayın çıkarmıştır.

Sendikalar ayrımcılık yasağına yönelik bilinç yükseltmeyi hedefleyen veya ayrımcı uygulamaları ele alan proje ya da etkinlikler düzenlememektedir. Daha önce tüzüğünde ana dilde eğitim hakkına yer veren Eğitim Sen, Yargıtay tarafından verilen kapatma kararı sonucunda kapatılmamak için tüzüğünde yer alan anadilde eğitim hakkına dair ifadeyi tüzüğünden çıkarmak zorunda kalmıştır.

4. STK'lar/sendikalar ulusal düzeyde tescilli midir? Bir STK/sendikanın tescil olması kolay mı yoksa problemlidir?

Tüm STKlar/sendikalar tescil edilmiş durumdadır. Türkiye'de STK'lar için iki tüzel kişilik şekli mevcuttur. Bunlar dernek ve vakıftır. Bir derneğin kurulması çok külfetli değildir. 5253 sayılı Dernekler Kanunu'na göre bir dernek ve şubelerini kurmak için en az yedi kişi gerekmektedir. Dernek kurma hakkı kamu kurumlarından izin almaksızın herkes tarafından kullanılabilir. Uluslararası STK'ların Türkiye'de şube açmak için Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü gerekmektedir. Daha sonra İçişleri Bakanlığı izin vermektedir (Dernekler Kanunu 5.Madde). Ulusal ölçekte çalışan STK'lar herhangi bir kamu kurumunun iznini almaksızın diğer ülkelerde faaliyet yürütebilmektedir. Tüzel kişiliği olmayan platformlar kanun tarafından tanınmaktadır (Dernekler Kanunu 25. Madde). Sendikalar, dernekler ve vakıflar platform kurabilir. Dernekler İçişleri Bakanlığı'na bağlı Dernekler Dairesi Başkanlığı ve Dernekler İl Müdürlüklerinin gözetimindedir. Sendikalar ise 2821 sayılı Sendikalar Kanunu kapsamında kurulmaktadır. Tüm sendikalar önceden izin alınmaksızın tescil edilir. Hukuka aykırı bir durumun saptanması durumunda resmi makamlarca sendikanın kapatılması için mahkemeye dava açılması gerekmektedir.

Vakıflar kamu kurumlarının izni olmaksızın tescil edilebilirler. Vakıfların kurulmasında—derneklerden farklı olarak—üyeler değil malvarlığı önemlidir. Kurucular tarafından seçilen mütevelli heyeti vakfın yönetiminden sorumludur. Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gözetiminde çalışmaktadır. Mevcut kanun, yabancı vakıfların Türkiye'deki temsilciliklerinin kayıt edilmesine yönelik bir hüküm içermemektedir. Bu sebepten dolayı bu kuruluşların Türkiye'de temsilcilik açmaları çok güçtür. Türkiye'de vakıflar yurtdışından fon kaynaklarına erişmede sorunlar yaşamaktadır ve erişim Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün iznine tabidir. 27 Şubat 2008'de "Vakıflar Kanunu" başlıklı yeni bir kanun yürürlüğe girmiş ve vakıfların yurtdışından fon almaları kolaylaştırılmıştır.

5. STKlar/sendikaların genel olarak büyüklüğü nedir? (Lütfen önde gelen sendikaların üye rakamlarını belirtin)

Sendikaların üye sayısı ve işkollarıyla ilgili bilgiler şeffaftır. Bu bilgiler Resmi Gazete vasıtasıyla periyodik olarak duyurulmaktadır. Hem kamu sektöründe hem de özel sektörde örgütlenen sendikalar yaklaşık olarak üç milyon özel sektör çalışanı ve dokuz yüz bin kamu çalışanını temsil etmektedir. STK'ların ise küçük örgütlerden büyük örgütlere yüz binden fazla üyesi bulunmaktadır. En büyük kuruluşlar ise ülke çapında engelliler için çalışan STK'lardır.

STK'ların genel durumuna bakılacak olursa, ayrımcılıkla mücadele için çalışan STK'lar görece daha küçüktür. Uluslararası Af Örgütü-Türkiye'nin sekiz farklı ilde çalışan grupları ve 1000 aktif üyesi vardır. Kafkas Dernekleri Federasyonu'na üye olan Türkiye'nin farklı bölgelerinde çalışan 50'den fazla dernek bulunmaktadır. Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye ve İnsan Hakları Gündemi Derneği sınırlı sayıda üyesi olan görece daha küçük kuruluşlardır. İnsan Hakları Derneği'nin Türkiye çapında 34 şubesi ve 14.000 üyesi vardır. Kaos-GL ve Lambdaistanbul'un Ankara ve İstanbul'da 80 kişiden oluşan faal bir grubu vardır. MAZLUMDER'in ülke çapında 5.000 üyesi ve büyük şehirlerde 17 şubesi/ofisi bulunmaktadır. Altı Nokta Körler Derneği 48 şehirde örgütlenmiştir ve 10.000 üyesi bulunmaktadır. Türkiye Sakatlar Derneği'nin 67 şehirde bürosu ve 100.000'den fazla kayıtlı üyesi vardır. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu²⁷ Türkiye'deki engelli derneklerinin büyük bir bölümünün üye olduğu bir konfederasyondur. Türkiye Körler Federasyonu'nun 54 ilde şubesi ve 12.000 üyesi vardır. Diğer STK'ların üye sayısı çok yüksek değildir. Bu STK'lar için çalışan aktivistlerin sayısı da hayli düşüktür.

6. STKlar/sendikalar daha geniş ulusal ağların bir parçası mıdır yoksa sadece kendi bünyelerinde mi çalışmalar yürütür?

Ayrımcılık yasağı da dahil olmak üzere Türkiye'de bir çok alanda kurumsallaşmış ağlar bulunmamaktadır. Geçmişte bazı STK'lar arasında ağ oluşturma çabaları olmuştur. Son zamanlarda oluşturulan iki ağ girişimi kayda değer niteliktedir. AB fonları vasıtasıyla **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM)**²⁸ adlı bir örgüt kurulmuştur. Bu kuruluş diğer alanların yanında insan hakları ve ayrımcılık yasağı konusunda da çalışmaktadır. STGM Türkiye'de STK'ların kapasitesinin gelişimini ve ağların oluşturulmasını hedeflemektedir. Diğer ağ, insan hakları alanında kurulmuştur. Adı **İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP)**²⁹ olan bu ağ girişimi Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye, İnsan Hakları Derneği, MAZLUMDER ve Uluslararası Af Örgütü-Türkiye'den oluşan bağımsız bir platformdur. İHOP, Türkiye'de insan hakları, özgürlükler ve demokrasinin gelişimi alanlarında çalışmalar yürüten bağımsız bir organdır. Platformun çalışma şeklinin üyelerinin etkinlikleri ve çabalarının güçlendirilmesi ve tamamlayıcılığa dayanan bir doğası vardır. Platformun ilgilendiği çalışma sahalarından biri ayrımcılık yasağıdır.

Tüm STK'ları bünyesinde toplayan bir ağ mevcut değildir. Türkiye'de STK'lar çoğunlukla işbirliğine girmeden çalışma yürütmektedir. Bu kuruluşlar tarafından bazen ve bazı konularda koalisyonlar kurulmuştur, örneğin 1999-2003 yılları arasında mültecilerle ilgili bir grup aktif olarak çalışma yürütmüştür. Sendikalara gelince, başlıca konfederasyonlar çalışma hayatı ilgili konularda "Emek Platformu" adı altında birbirleriyle yakın ilişki içinde çalışmaktadırlar. Bunun ötesinde, sendikaların büyük şehirlerde bulunan şubelerinin hemen hemen hepsi tarafından platformlar kurulmuştur.

²⁷ <http://www.tsk.org.tr>

²⁸ <http://www.stgm.org.tr>

²⁹ <http://www.ihop.org.tr>

7. STK'lar/sendikalar başkentte mi kurulmuştur yoksa ülke geneline mi dağılmıştır?

Ayrımcılık üzerine çalışan STK'lar genel olarak İstanbul, Ankara veya İzmir gibi büyük şehirlerde kurulmuştur. Bununla beraber bu STK'lar ulusal veya yerel ölçekte faaliyetler geliştirmekte ve ayrımcılıkla mücadelede ülkenin diğer bölgelerinden STK'larla işbirliği içine girmektedirler. Ulusal politikalarda etkili olma amacı güden STK'lar Ankara'da varlık göstermektedir. Başka örgütlerin, diğer illerde şubeleri olmakla birlikte merkezleri İstanbul veya Ankara'dadır. Sendikaların merkezleri çoğunlukla Ankara ve İstanbul'dadır fakat ülke çapında şubeleri ve bölgesel büroları bulunmaktadır.

8. Başkentte ve diğer şehirlerde kurulmuş olan STKlar/sendikalar aynı türde çalışmalar mı yapar?

STK'lar ve sendikalar fiziksel konumları ne olursa olsun genel olarak aynı türde çalışmalar yürütmektedir. Bölgesel olarak kurulmuş STK'lar veya sendikalar genel olarak kendi bölgelerinde geçerli olan konularla ilgilenmektedir ve bu konuda çözüm üretebilecek yerel ve bölgesel toplumu ve ilgili kamu otoritelerini etkilemeye çalışırlar. Yerel STK'lar ve sendikalar ayrımcılık konusuna çok fazla eğilmeseler de ayrımcılık mağdurlarıyla ilgilenmekte ve onlara bilgi ve yardım desteği sunmaktadırlar.

Ankara ve İstanbul'daki STK'lar ve sendikalar diğer çalışmaların yanında lobi çalışmaları, savunuculuk, ulusal veya uluslararası STK'larla, ulusal ve hükümetlerarası kurumlarla ve medya kuruluşları ile irtibat kurmak gibi çalışmalar da yürütmektedirler. Ankara ve İstanbul dışında kalan STK'lar çoğunlukla bu tür girişimlerde bulunmamaktadır.

9. STKlar/sendikaların ulusal düzeyde siyasi ve toplumsal ağırlığı nedir? (Kamuoyuna, sivil topluma, şirketlere/işverenlere, hükümete karşı)

Türkiye'deki merkezleşmiş hükümet yapısından dolayı STK'lar hükümeti, bir politika ve yaklaşımı benimsemeye veya yasal değişiklik yapmaya çoğunlukla teşvik edememektedir. Bunun bir sebebi ayrımcılığın toplumun geneli ve devlet tarafından "hassas" bir mesele olarak algılanmasıdır. Diğer bir unsur ayrımcılık yasağı, eşcinsellik ve etnik veya dini azınlıkların hakları konularına eğilen STK'ların toplumun gözünde yeterli bir güvenilirlik seviyesine ulaşmamış olmasıdır. Bu tür kuruluşlar AB veya ilgili diğer kurumlar tarafından mali olarak desteklenen projeler yürüttükleri zaman sıklıkla "vatan haini" veya "emperyalizmin işbirlikçileri" olarak damgalanmaktadırlar. Bunun sonucu olarak bu kuruluşlar insan hakları ve özel olarak ayrımcılık yasağı konularında toplumun görüşünü etkileme şansına çoğunlukla erişememektedir. STK'ların veya sendikaların ayrımcılık yasağı konulu faaliyetleri medya ve toplum için çok da çekici olmamaktadır. Diğer yandan kadın STK'larının karar vericiler üzerinde daha fazla etkisi bulunmaktadır ve daha görünür bir konumdadırlar.

Sendikalar greve gitmeye karar verdiklerinde—grev hakkı Türkiye'de çok sınırlı alanda mümkün ve uygulanması oldukça zor olsa da—sendikaların, karar vericiler, işverenler ve toplumun geneli üzerinde etkisi daha yoğundur. Bu durum, sendikaların üye sayısının yüksek olmasıyla da bağlantılıdır.

10. Bu alanda çalışan STKlar/sendikalar kendi aralarında işbirliği yapıyorlar mı? (STK'lar diğer STK'larla, sendikalar diğer sendikalarla ve STK'lar sendikalarla)

a. Hangi amaç(lar)la? (örneğin uzmanlık desteği, vaka çalışmaları veya kampanyalarda işbirliği, ortaklaşa etkinlikler)

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'de ulusal nitelikli iki işbirliği ağı bulunmaktadır. Fakat bu işbirliği sadece belli STK'larla sınırlıdır.

Ortak faaliyetler ekseriyetle geçicidir ve etkinlik temellidir. İşbirliği şekilleri şunlar olabilir: vaka çalışmasında işbirliği, ortak kampanyalar (örneğin, İnsan Hakları Derneği, Uluslararası Af Örgütü-Türkiye, MAZLUMDER ve yukarıdaki listede yer alan diğer birkaç STK'nın da katılımıyla yürütülen işkence yasağı kampanyası), etkinlik organizasyonu (özellikle 10 Aralık-insan hakları gününde veya 8 Mart-dünya kadınlar gününde vs. düzenlenen ortak etkinlikler gibi), AB tarafından mali olarak desteklenen projeleri ortaklaşa yürütme (örneğin işkencenin engellenmesi projesi), kamu bilincini artırmaya yönelik kampanyalarda işbirliği vs. Aynı sahada çalışan STK'lar ve sendikalar çoğunlukla yerel veya merkezi düzeydeki kamu kurumlarına dilekçe yollayarak etkileşim içine girmektedirler.

STK'lar raporların—özellikle uluslararası insan hakları mekanizmalarına sunulacak “gölge raporlar”ın—hazırlanmasında işbirliğine girmektedirler (örneğin kadın hakları STK'larının Ocak 2005'te Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne ortaklaşa sunduğu gölge rapor³⁰).

Sendikalar arası işbirliği çoğunlukla hükümet ve özel şirketlerle yapılan ücret müzakereleri esnasında ve istihdama yönelik diğer konularda gerçekleşmektedir.

b. Belirli ayrımcılık temelleri üzerinde işbirliği daha mı yoğundur? Eğer böyleyse bunlar hangi ayrımcılık temelleridir?

STK'lar, geleneksel olarak hitap ettikleri “toplulukları” etkileyen belirli konular üzerinde (örneğin engellilik) çalışırken işbirliğine gitmektedir. Direktifler kapsamındaki ayrımcılık alanlarında yardımlaşma/işbirliği uygulaması çok küçük örnekler dışında sergilenmemiştir. Romanları ilgilendiren konularda işbirliği belli bir seviyeye kadar gözlemlenmektedir fakat Roman STK'ları arasında yaşanan sorunlar bu örgütlerin kendi aralarında girebileceği etkin işbirliğine engel olmaktadır. Kadın STK'larının cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili çalışmalarda kendi aralarında sergilediği işbirliği hayli gelişmiştir. Bu örgütlerin sunduğu en önemli işbirliği örneği yeni Ceza Kanunu'nun hazırlanma sürecinde (2003-2004) ve Ceza Kanunu'nda kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi için oluşturulan koalisyon olmuştur.

Her ne kadar sendikalar arasında işbirliği düzeyi yüksek olsa da ayrımcılık yasağıyla ilgili işbirliği cinsiyet ayrımcılığı ile sınırlıdır. Diğer ayrımcılık temelleri çalışma kapsamı dışında bırakılmaktadır.

11. STK'lar mali olarak nasıl destekleniyorlar?

a. Devlet tarafından finanse ediliyorlar mı?

Türkiye'de engelliler için çalışanlar STK'lar dışındaki STK'ların büyük bir bölümü devletten doğrudan destek almamaktadır. STK'ların bazı etkinlikleri devlet tarafından sübvansede edilmektedir, örneğin toplantı salonlarının ödeme yapılmaksızın ayarlanması vs. Diğer STK'ların devlet finansmanına dair net bir politikası bulunmamaktadır. Diğer yandan mevcut devlet geleneği taraflar arasında bu tür bir yardımlaşmaya gidilmesine izin vermemektedir. Ayrımcılık yasağı ile ilgilenen STK'lar genellikle devlet finansmanını bağımsızlıklarını ve etkinliklerinde devlete karşı sergiledikleri eleştirel dili tehlikeye atacak bir unsur olarak algılamaktadırlar. STK'lar çeşitli AB hibe programları, Birleşmiş Milletler, yabancı ülke elçilikleri veya yurtdışı kaynaklı hibeler ve fonlar aracılığıyla kaynak sağlayabilmektedir. Bu şekilde fon kaynaklarına erişme yöntemi, yabancı fonları devletin bütünlüğüne saldırı girişimi şeklinde algılayan bazı siyasi partiler ve milliyetçi STK'lar tarafından eleştirilmektedir.

b. Kamu tarafından mali destek almanın koşulları nedir?

Devletin kamu fonlarının STK'lara nasıl tahsis edileceğine dair net bir politikası bulunmamaktadır. Devlet fonlarına başvururken geçerli olacak tahsis koşulları ise henüz belirlenmemiştir. Yukarı da belirtildiği gibi ayrımcılıkla mücadele alanına yönelik çalışmalar için hâlihazırda sadece uluslararası hibeler mevcuttur.

³⁰ Rapor ve STK listesi için bakınız: <http://www.kadinininsanhaklari.org/files/2005TCKKadınPlatformu.pdf>

c. STK'lar özel fonlara başvurabiliyor/ erişebiliyor mu?

Türkiye'de STK'lar genellikle üyelerinden aldıkları kayıt ücreti ve aidatlarla finansmanlarını sağlamaktadır. STK'lar AB aracılığıyla veya ilgili fon kaynaklarıyla özel fonlara başvurabilmekte ve bu fon kaynaklarından faydalanabilmektedir. Diğer yandan, Türkiye'deki özel kuruluşlar çoğunlukla sosyal yardım projelerine veya eğitim alanına yönelik fon sağlamaktadır. Bu kurumlar insan hakları projeleri ve özel olarak ayrımcılık yasağı ile ilgilenme konusunda isteksizdir.

d. Fon sağlayan özel kuruluşlar herhangi bir koşul veya kısıtlama getirmekte midir?

AB hibe programları, BM Kalkınma Programı veya yabancı donör kuruluşlar gibi yurtdışı fon kaynakları belli koşullar aramaktadır. Özel kuruluşlar tarafından öne sürülen koşullar değişiklik göstermektedir. Henüz desteklenmemiş projelere destek verilmesi, marjinal belli grupların yararlanıcı olması, projenin sosyal dönüşüme katkı sağlaması gibi koşullar öne sürülebilmektedir. AB veya yurtdışı donör kuruluşların desteklediği projeler için—en küçük miktardaki hibeler için bile—hibe programına başvuru yöntemi ve projenin yürütülmesi oldukça zahmetli ve bürokratikdir. Ulusal ölçekteki özel fon kaynaklarının yetersizliğinden dolayı başvurular için geçerli koşullar net değildir.

12. Sendikalar nasıl finanse ediliyor?

a. Devlet tarafından finanse ediliyorlar mı?(Sendikalar daha genel anlamda devlet kaynaklarından faydalıyor mu?)

Sendikalar ne merkezi ne de yerel düzeyde devletten kaynak almaktadır. Sendikalar Türkiye'de sıkı kurallara bağlı olarak çalışan gönüllü kuruluşlardır ve tamamen üye aidatlarıyla finanse edilmektedirler.

b. Bir siyasi parti tarafından mı finanse ediliyorlar mı? Evet ise, kaynak sağlayan partinin görüşlerine uymak ve bu görüşlere saygı duymak zorundalar mı?

Türkiye'de sendikalar herhangi bir parti tarafından mali olarak desteklenmemektedir. Sendikalar, siyasi görüşleriyle bağlantılı olarak kimi siyasi partilerle yakın ilişki içinde olabilmektedir.

c. Sadece üye aidatlarıyla mı işlevlerini sürdürüyorlar yoksa aidatlar sadece ek bir kaynak mı?

Sendikalar sadece üye aidatlarıyla işlevlerini sürdürmektedir.

d. Sendikalar özel fonlardan faydalıyor mu ve/veya Avrupa kurumlarından veya uluslararası kuruluşlar tarafından mali olarak desteklenen projelerde yer alıyor mu?

Sendikalar projelerini yürütmek üzere özel fon kaynaklarına başvurabilmektedir. Aynı zamanda Avrupa kurumları veya uluslararası kuruluşlar tarafından mali olarak desteklenen projelere de katılım sağlayabilmektedirler.

13. Kaynak yetersizliği STKlar/sendikaların büyüklüğünü belirleyen veya etkinliklerinin kapsamını sınırlayan önemli bir unsur mudur?

STK'ların yaşadığı en önemli sorun kaynak yetersizliğidir. Bu sorun genel olarak sivil toplumun, özel olarak da ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'lar için büyük bir kaygı konusudur. Zaman ve çaba çoğunlukla kaynakla ilgili meseleler için harcanmaktadır ve bu da bir STK'nın temel ve zorunlu etkinliklerinin yanında başka konulara vakit harcanmasına sebep olmaktadır. Ek olarak, fon kaynaklarının çoğu yürütülen proje esnasında ve sadece o proje için kullanılabilen, bunun sonucunda faaliyetlerin devamlılığında sorunlar yaşanmakta, STK çalışanlarında ve uzmanlıkta kayıplar yaşanmaktadır. STK'ların büyük bir bölümünün kapasite gelişimine yönelik eğitimlere katılarak, projeler geliştirme, yönetme ve kaynak geliştirme faaliyetleri yürütebilir hale gelmektedirler.

Sendikaların kaynakları ise STK'lardan çok daha geniştir, bu sebepten mevcut fon kaynakları sendikaların faaliyetlerinin kapsamını ya da boyutunu sınırlayan unsurlar olarak ortaya çıkmamaktadır.

14. STKlar/sendikalar farklı ülkelerdeki benzer STKlar/sendikalarla birlikte çalışıyorlar mı (veya iletişim içinde mi)?

a. Komşu ülkelerle?

b. Yeni AB Üye Devletleriyle?

c. Diğerleriyle?

Uluslararası işbirliğine yönelik olarak; Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye'nin Kafkasya bölgesindeki Helsinki Yurttaşlar kuruluşlarıyla bağlantısı vardır. Altı Nokta Körler Derneği, Türkiye Körler Federasyonu, Türkiye Sakatlar Derneği ve Türkiye Sakatlar Konfederasyonu'nun da komşu ülkelerdeki benzeri derneklerle bağlantısı bulunmaktadır. Roman STK'larına gelince; bu kuruluşların Balkanlar'daki Roman STK'larıyla iletişimi ve işbirliği mevcuttur. Cinsel yönelim temelinde ayrımcılık yasağı konusunda çalışan STK'ların da uluslararası STK'larla ilişkisi bulunmaktadır. Diğer STK'ların komşu ülkelerdeki benzeri kuruluşlarla birlikte çalışma deneyimi bulunmamaktadır.

STK'ların yeni AB Üye Devletlerdeki STK'larla henüz bir bağlantısı olmamıştır. Sivil Toplum Geliştirme Projesi (STGP) girişimiyle iki ülke arasında barış ve diyalogun geliştirilmesi bağlamında Yunanistan'daki STK'larla birlikte toplantılar düzenlenmiştir. Roman STK'larının Orta ve Güney Doğu Avrupa'daki Roman STK'larıyla ilişkileri bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen STK'lar Fransa, Britanya, Hollanda, İsveç, Almanya, A.B.D.'deki STK'lar ve uluslararası STK'ların bazılarıyla birlikte çalışmışlardır.

Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye, A.B.D. merkezli İşkence Mağdurları Merkezi (*The Center for Victims of Torture, CVT*) adlı kuruluşla Ankara'da "İnsan Haklarında Yeni Taktikler" başlıklı geniş katılımlı bir sempozyum düzenlemiş, bu toplantıya 600'den fazla uluslararası katılımcı gelmiştir. Derneğin birçok Avrupalı STK ile bağlantısı ve ortak çalışması söz konusudur. Uluslararası Af Örgütü-Türkiye, Hollanda, Norveç, İsviçre ve Britanya'daki Uluslararası Af Örgütü şubeleriyle kadına yönelik şiddet ve insan hakları eğitimi üzerine ortaklaşa projeler yürütmektedir.

İnsan Hakları Derneği Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nun (*La Fédération Internationale des Droits de l'Homme, FIDH*) üyesidir. Lambdaistanbul, Uluslararası Lezbiyen ve Gey Derneği'nin (*International Lesbian and Gay Association, ILGA*) düzenlediği toplantı ve sayısız yerel ve uluslararası projeye katılmıştır. Kaos-GL, ILGA ile işbirliği içindedir. Altı Nokta Körler Derneği'nin Avrupa Körler Birliği (*European Blind Union*) ve Dünya Körler Birliği (*World Blind Union*) ile bağlantıları bulunmaktadır. Türkiye Körler Federasyonu, Türkiye Sakatlar Derneği ve Türkiye Sakatlar Konfederasyonu bu alandaki uluslararası örgütlerin üyesidir.

Sendikalar, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun (*International Trade Union Confederation, ITUC*) ve diğer uluslararası konfederasyonların üyesidir. Türkiye'deki sendikaların ayrıca diğer ülkelerdeki sendikalarla yakın ilişkisi bulunmaktadır.

15. STK'lar/sendikalar uluslararası düzeyde çalışıyorlar mı (kampanyalar, vaka çalışması vs. temelinde)?

Uluslararası Af Örgütü-Türkiye, Uluslararası Af Örgütü'nün yürüttüğü uluslararası kampanyalarda yer almaktadır. Örgüt, yabancılara ve Romanlara karşı ayrımcılıkla ilgili kampanyayı Avrupa'da Nisan 2005'de başlatmıştır. Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye bazı Kafkasya ülkelerindeki demokrasiye destek faaliyetlerine katılmış, ayrıca Ermeni ve Türk etnik kökenli gençlere yönelik küçük çaplı toplantılar düzenlemiştir. Sendikalar çoğunlukla uluslararası düzeyde çalışmamakta, Avrupa çapında veya uluslararası düzeyde yürütülen bazı kampanyaların bildirimlerine destek olmaktadır.

16. STK'lar/sendikalar İngilizce dilinde çalışma yürütebiliyor mu?

Yabancı dil eğitimi ve bilgisinin yeterli düzeyde olmayışından dolayı sadece belli sayıda STK belli bir İngilizce düzeyi gerektiren projelere dâhil olabilmekte ve İngilizceyi gündelik olarak kullanabilmektedir. Sadece Uluslararası Af Örgütü-Türkiye, İnsan Hakları Derneği ve Helsinki Yurttaşlar Derneği-Türkiye İngilizce kullanarak çalışmalar yapmıştır. Roman STK'ları yeterli seviyede İngilizce bilgisine sahip değildir ve bu durum da bu kuruluşların uluslararası işbirliği ve hibe programlarının dışında kalmalarına sebep olmaktadır.

Sendikaların bazıları kurmuş oldukları uluslararası ilişkilerden dolayı İngilizce dilinde çalışabilmektedir, fakat çoğu bu kapasiteye sahip değildir.

17. Sendikaların siyasi partilerle bağlantısı olduğu durumlarda (bu durumun geçerli olduğu ülkelerde) siyasi partilerin sendikayla ilgili olması ya da olmaması sendikanın ayrımcılık yasağı konusunda çalışabilme becerisini etkiliyor mu?

Yukarıda da belirtildiği gibi sendikalarla siyasi partiler arasında bir bağ bulunmamaktadır ve bu yüzden bu durum geçerli değildir.

18. Bir sendikanın merkezi, ayrımcılık yasağı üzerine çalışmadığı durumda dahi bu sendikanın bölgesel temsilcilikleri bu alanda çalışma yürütebiliyor mu?

Sendikalar, merkezlerine ve bölgesel temsilciliklerine bağlı olmalarına karşın oldukça bağımsız davranabilmektedir ve ayrımcılık yasağı temasını dâhil ettikleri herhangi bir proje üzerinde çalışabilirler. Diğer yandan, sendika konfederasyonlarının ayrımcılık yasağı ile alakalı çalışmalar yapma eğilimleri oldukça düşüktür. Bu durum cinsiyet ayrımcılığı konusu için belli bir düzeye kadar geçerli değildir. Sendikaların bölgesel temsilcilikleri de bu tür çalışmalar yapmakta çekinceli davranmaktadır.

II. STKlar/sendikaların ayrımcılıkla mücadele alanındaki uzmanlığı

19. STK'lar/sendikalar bu alanda ne tür çalışmalar yapıyorlar?

STK'lar ayrımcılıkla mücadele konusunda çalışma yürütürken bir dizi yöntem kullanmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- İhlalin gerçekleştiği yerde inceleme yapmak, araştırma yürütmek ve konuyla ilgili olarak kamuoyuna görüş sunmak
- Şikayet/başvurular almak, gözlem ve izleme raporları hazırlamak ve ayrımcı/ırkçı eylem veya suçları afişe etmek
- Toplumun genelinin bilincini artırmak üzere yanlış uygulamaları gözler önüne seren ihlal raporlarını yaygınlaştırmak
- Lobi çalışmaları ve insan hakları, hukuk, demokrasi, özgürlükler ve ayrımcılık yasağı ile ilgili konferans, seminer, eğitim semineri, panel, atölye çalışması, yuvarlak masa toplantısı düzenleyerek bilinç düzeyini yükseltmek
- İnsan hakları ihlali veya ayrımcı muameleye maruz kalan mağdurlara hukuki, tıbbi, maddi veya psikolojik danışmanlık sunmak
- Çatışmaların medeni yaklaşımlarla çözülmesi, hukukun üstünlüğü ve yurttaş katılımı gibi kavramlara odaklanarak azınlık hakları ve çok-kültürlülük konuları üzerinde çalışmak
- Konuyla ilgili işitsel, görsel ve yazılı materyal hazırlamak
- Kültürel mirası ve kültürel çeşitliliği koruma altına almayı amaçlayan (örneğin Süryaniler veya Romanlarla ilgili) etkinliklerle çok kültürlülüğü öne çıkarmak

- Mağdur olma potansiyeli bulunan grupların (örneğin engelliler, Romanlar veya sığınmacılar) yaşam standartlarını geliştirmeyi amaçlayan etkinlikler yürütmek
- Sığınmacılar, mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilere yönelik sosyal hizmetler ve kültürel oryantasyon programları sunmak
- Mağdur olma potansiyeli taşıyan grupların sanatsal becerilerini desteklemek ve bunları geliştirmek
- İfade özgürlüğü, din, inanç ve düşünce özgürlüğüne yönelik kampanyalar yürütmek
- Din görevlilerine insan hakları ve ayrımcılık yasağı konularında eğitim programları sunmak
- Türkiye’de yaşayan azınlıklara, azınlık haklarına ve azınlık vakıflarına yönelik toplumun bilinç seviyesini artırmayı amaçlayan etkinlikler düzenlemek
- Kentsel yenileme projeleri nedeniyle evlerini terk etmek zorunda bırakılan, zorunlu tahliye mağduru Roman ailelere veya ülke içinde yerinden edilen Kürt-Alevi ailelere destek sunmak; mağdurları yönlendirici rehber kitaplar hazırlamak
- Avukatlara ayrımcı muamele/şiddet davalarıyla ilgili eğitim programları sunmak
- Engelli ailelerine destek ve eğitim sunmak
- İnsan hakları normlarına ve çeşitliliğe saygılı okul ders kitapları üretilmesine yönelik tavsiyeler geliştirmek
- İnsan hakları ile ilgili önemli günlerde gösteri, yürüyüş veya festival düzenlemek

Bazı STK’lar insan hakları ihlali mağdurlarına davalarını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslararası mekanizmalara taşımalarında destek olmaktadır. Bazı STK’lar ise günlük siyasi meselelerle ilgilenmemeyi tercih etmektedirler. Bunun yanında toplumsal barış, dayanışma, gençlerin liderliği temaları üzerine etkileşimli toplantılar düzenleyen bir dizi gençlik örgütü vardır. Gençlik kuruluşları bu toplantılarda kimi zaman ayrımcılık ve kültürel çeşitlilik temalarına da değinmektedir. Bunun yanı sıra, çok-kültürlülük konusuna odaklanan kar amacı gütmeyen çeşitli alternatif medya portalları bulunmaktadır. Bu girişimler tarafından insan hakları ihlalleri, ayrımcılığa dayalı eylemler ve şiddet olaylarını aktaran raporlar hazırlanmaktadır. Deneyimli STK’ların daha düşük kapasiteye sahip STK’lara (örneğin yerel düzeyde çalışan Roman hakları STK’larına) savunuculuk konusunda kapasitelerini geliştirmek üzere destek verdiği de görülmektedir. Bir dizi STK da kültürel ve sosyal haklarla ilgili yasal reformlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Örneğin bölgesel veya azınlık dillerine yönelik yasağın kaldırılması veya engellilere sağlanacak sosyal hizmetlerle ilgili. LGBTT STK’ları kampanya ve toplantılar düzenleyerek veya İnterneti kullanarak toplumu kendi sorunlarından haberdar etmeye çalışmaktadır. Engelli hakları alanında çalışan kimi STK’lar da engellilere yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi için siyasi partileri ve milletvekillerini hedefleyen lobi çalışmaları yapmaktadır. Bazı STK’lar ise özel olarak kadınların başörtüsü takma hakkı ve azınlık hakları üzerine eğilmektedir. LGBTT örgütlerinin bazıları ise eşcinsellik, transseksüellik, cinsiyet, seks, hukuki sorunlar, askerlik vs. konularında sorular ve sorunlara yanıt vermeye yönelik bir telefon hattı kurmuştur.

Sendikaların ayrımcılıkla ilgili meselelere çok fazla yoğunlaşmadığı söylenebilir. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi Eğitim Sen’in ana dilde eğitimle ilgili bir çabası olmuştur.

20. STK’lar/sendikalar şikayet başvurusu kabul ediyorlar mı?

Bir dizi insan hakları STK’sı insan hakları ihlalleri konusunda şikayet başvurusu kabul etmektedir. Kabul ettikleri vakalardan bazıları ayrımcı muamelelerle ilgilidir. Şikayetler çoğunlukla anadil hakkı, etnik, ırksal veya dini ayrımcılıkla ilgilidir. LGBTT STK’ları ise şiddet de içeren ayrımcı muamelelerle ilgili şikayet başvurularını kabul etmektedir. Engelliler tarafından kurulan STK’lar da kendi üyelerinden şikayet başvurusu almaktadır. Ancak kaynak yetersizliği ve çalışan sayısının azlığı yüzünden şikayet başvurularının kabulü oldukça sınırlıdır ve iyi takip edilememektedir.

Ayrımcılıkla ilgili meselelere eğilebilmek için sendikaların büyük bir bölümünün mali ve insan kaynakları kapasitesi yeterli düzeydedir, fakat yukarıda da anlatıldığı gibi uzmanlık düzeyinin yetersiz oluşu ve bu konudaki isteksizlik sendikaların ayrımcılıkla mücadele çabalarının önünde durmaktadır.

21. STKlar/sendikalar hitap ettikleri topluluğun sorunları üzerine eğiliyorlar mı?

STK'lar genellikle hitap ettikleri grupların sorunlarına eğilmektedir ve bu gruplar için çalışmaktadır. Özellikle etnik, dini toplulukların, azınlıkların, engellilerin ve LGBTT'lerin oluşturduğu STK'lar ait oldukları topluluklar için çalışma yürütmektedir. STK'lar kimi zaman, insan hakları aktivistlerinin mağdur edilmesi gibi durumlarda dayanışma ruhu içinde birlikte hareket etmektedir. Daha geniş bir çerçevede insan hakları ile ilgilenen STK'lar ise ayrımcılığa uğrayan herhangi bir kesime yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Sendikalar çoğu zaman istihdamla, özel olarak da sendikal ayrımcılıkla ilgili sorunlar üzerine harekete geçmektedir. Sendikalar ekseriyetle tüm çalışanların değil kendi üyelerinin problemleriyle ilgilenmektedir. Bu tercih sendikaların görev tanımına ve geleneklerine dayanmaktadır.

22. STK'lar/sendikalar doğrudan mağdurlarla mı çalışır?

STK'ların bazıları ayrımcılık mağdurlarıyla doğrudan çalışmaktadır, örneğin yerlerinden edilen Romanlar, engelliler, homofobik eylem mağdurları veya ırkçı muamele/şiddet mağduru Kürtler ya da diğer etnik gruplar için çalışan STK'lar. STK'lar mağdurlara kapasitelerinin el verdiği düzeyde hukuki, maddi veya psikolojik danışmanlık verebilmektedir. Şunu da eklemek gerekir ki, ayrımcılıkla mücadele çabası içinde olan STK'ların çoğunluğunun mağdurlarla doğrudan çalışmak için çok sınırlı kapasitesi bulunmaktadır. Bunun sebebi ilgili STK'ların bu alanda uzmanlaşma konusunda yetersiz olması ve eğitilmiş insan kaynağı eksikliğidir. Alınan şikayet başvurularının bazıları değerlendirilmekte ve bu bilgi her il ve ilçedeki insan hakları kurulları gibi ilgili kamu kurumlarıyla paylaşılmaktadır, fakat doğrudan mağdurlara yönelik çalışmalar yapmak için STK'ların gücü yetersizdir. Bu durum sendikalar için de geçerlidir.

23. Sendikalar bir şirket bünyesinde sadece kendi üyelerini mi yoksa tüm çalışanları mı temsil eder?

Türkiye'de mevcut yasalara göre sendikalar mahkemelerde veya şirketlerde sadece kendi üyelerini temsil edebilmektedir.

24. STKlar/sendikalar 'vaka çalışması' yapıyorlar mı?

STK'lar ve sendikalar arasında 'vaka çalışması' yapma oranı oldukça düşüktür. STK'lar son dönemde dava yolu stratejisinin önemini kavramış ve davalar açmaya başlamıştır. Her ne kadar dava açma konusunda uzmanlıkları olsa da Barolar ayrımcılıkla mücadele içerisinde yer alma konusunda hayli isteksizdir. Kürtlerle ilgili konuları ele alan Güneydoğu illerindeki Barolar bu konuda istisna teşkil etmektedir. Bunun yanında Alevi ve Roman STK'ları ayrımcı muameleler, uygulamalar ve mevzuatla ilgili Türkiye'deki mahkemelerde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde hukuki süreçler başlatmaktadır.

Sendikalar ise belli bir düzeyde vaka çalışması yapmaktadır. Bu durum sendikaların üyelerini mahkemelerde temsil etme sorumluluğuyla ilgilidir. Fakat ele aldıkları vakalar çoğunlukla istihdamla ilgili sorunlardır. Sendikalar ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi uluslararası mekanizmalara da şikayet başvuruları yapmaktadır.

25. STK'lar/sendikalar vaka çalışması yapabilmek için devletten mali destek alabiliyor mu?

STK'lar ve sendikalar vaka çalışması yapabilmek için devlet fonlarından faydalanamaz. Sadece bireyler—çok sıkı kriterlere tabi olmakla birlikte—hukuki işlemler için adli yardım alabilmektedir. Türkiye'de yürürlükteki mevzuata göre taraflar mahkemelerde bir avukat tarafından temsil edilmek zorunda değildir. Hukuk ve ceza davalarında ve idari davalarda ücretsiz adli yardımdan faydalanma hakkı 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu yardım Baroların adli yardım büroları tarafından sunulmaktadır.

26. Bu destek hukuki temsili de içeriyor mu?

Yukarıda da belirtildiği gibi sadece belli kriterleri taşıyan kişiler kamu tarafından finanse edilen adli yardım hizmetinden faydalanabilmektedir. Ücretler Maliye Bakanlığı tarafından karşılanıyor olsa da tahsis oranları çok düşük olduğu için sadece az sayıda kişi ücretsiz adli yardım hizmetinden yararlanabilmektedir. Adli yardım sistemi Türkiye’de çok fazla uygulanan bir araç değildir. Mağdurlar da dâhil olmak üzere toplumun geneli ve özellikle toplum içinde en çok mağdur olma potansiyeli taşıyan gruplar ne kendi haklarından ne de kendilerine sunulabilecek imkanların farkındadır. Hukuk davalarında ya da idari davalarda bireylerin bir avukat ve hukuki temsilciden yararlanmaya güçlerinin olmadığını ve hukuki temsilin adaletin gerçekleşmesi için gerekli olduğunu ortaya koymaları gerekmektedir. Avukatların ırk veya etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel yönelim temelinde ayrımcılık üzerine uzmanlaşma düzeyi hayli düşüktür. Bunun nedenlerinden biri Türkiye’deki hukuk eğitimiyle ilintilidir. Hukuk fakültelerinden sadece bir kaçının müfredatında zorunlu insan hakları hukuku dersi yer almaktadır ve sunulan bu derslerde ise ayrımcılık yasağı çok yüzeysel olarak ele alınmaktadır. Diğer taraftan STK’lar avukatlarla çalışmak için yeterli kapasiteye ve mali kaynaklara sahip değildir. Bu durum sendikalar için geçerli değildir. Sendikalar üyelerini mahkemelerde temsil etme yetkisine ve istihdam ile ilgili konularda yeteri derecede uzmanlığa sahip bulunmaktadır.

27. STK’lar/sendikaların mağduru temsilen, adli veya idari süreçlere dâhil olmaları veya bu süreçlerde mağdura destek olmaları mümkün mü?

Türkiye’de yasalar derneklere, kurumlara veya diğer tüzel kişilere adli veya idari süreçlerde meşru bir amaç için mağduru temsilen veya mağdura destek olarak hareket etme güvencesini tam olarak vermemektedir. Sendikalar, tüketici hakları dernekleri ve çevre koruma dernekleri bu konuda istisna teşkil etmektedir. Bu sebeple, belirli bir konu üzerine uzmanlaşan STK’ların mahkemelerde taraf olarak bulunması mümkün olamamaktadır. STK’lar sadece hukuki yardım sunabilmektedir. Bununla birlikte mali desteğin kısıtlı olması ve profesyonelleşme eksikliğinden dolayı STK’lar tüm vakalarla ilgilenememektedir. Türkiye’de *pro bono* (ücretsiz hukuki yardım) destek yapısı oluşturmak üzere STK’lar tarafından girişimlerde bulunulmuştur fakat bu mekanizmanın şu anda hukuki yardımın önemli bir parçası olduğu söylenemez.

28. STKlar/sendikalar eğer ulusal düzeyde mümkünse bir grup adına dava açabiliyorlar mı?

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yasal mevzuat ne STK’ların ne de sendikaların bir grup adına dava açabilmelerine izin vermektedir. Ayrımcılık mağdurları usul kanunlarının genel kurallarına göre dava açabilmektedir. Arabuluculuk gibi alternatif uyuşmazlık çözümü ve/veya onarıcı mekanizmalar ya mevcut değildir ya da doğru bir biçimde uygulanamamaktadır (örneğin ceza davalarında). Bu da mahkemelerin ağır, verimsiz ve gereğinden fazla işyüküne sahip olmasıyla sonuçlanmaktadır.

29. STK’lar/sendikalar uygulamaya yönelik başka çalışmalar yapıyorlar mı? (mağdurlara ya da mağdur potansiyeli taşıyan kişilere destek, sosyal yardım, vs.)

Ayrımcılık ve taciz mağdurlarıyla doğrudan çalışan STK’lar bu kişilere hukuki, tıbbi veya psikolojik yardım vermektedir. Bazı LGBTT kuruluşları telefon yardım hattı üzerinden destek sunmaktadır. Mülteci, sığınmacı veya ülke içinde yerinden edilmiş insanlarla çalışan STK’ların bazıları bu gruplara sosyal ve hukuki yardım sunmakta, bu kişilerin toplumsal hayata uyum sağlamaları için rehber hazırlayıp eğitim programları düzenlemektedir. Ancak STK’lar bu ve benzeri destek çalışmalarını kendi mali kaynaklarının el verdiği ölçüde yapmaktadır ve bu da çoğu zaman çok sınırlı olmaktadır. Genellikle bu tür pratik çalışmalar mali olarak desteklenmiş projeler çerçevesinde yapılmaktadır. Sendikalar ise genel olarak istihdamla ilgili çalışmalar yapmaktadır ve bununla bağlantılı olarak üyelerine sundukları destek istihdamla ilgili hukuki veya sosyal yardımdan öteye gitmemektedir.

30. STK'lar/sendikalar yasalarda ve politikalarda değişikliğe gidilmesine yönelik savunuculuk çalışmaları yapıyor mu?

Temel olarak insan hakları STK'ları yasal reformlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu STK'lar yasalarda değişiklik yapılması için teşvik ve lobi çalışmaları yürütmektedir. Önerilen yasal reformlar çoğunlukla eşitlik ilkesi, ifade özgürlüğü, azınlık hakları ve etnik grupların haklarıyla ilgilidir. Engelliler için çalışan örgütler lobi çalışmalarını hükümet ve yasama organı düzeyinde yapmaktadır. Bu gruplar örneğin engellilerin sosyal haklarını da içeren bir engelli hakları kanunu tasarısı hazırlamıştır. Kadın STK'ları yasa hazırlama süreçlerinde oldukça aktif olmuş, medeni kanun ve ceza kanununda bazı reformlar yapılmasını sağlamışlardır.

Sendikalar ise yasama süreçlerinde oldukça etkindir ve çoğunlukla kanun koyuculara yönelik alternatif yasa teklifleri hazırlamaktadır.

31. STK'lar/sendikaların merkezi hükümetle ilişkileri nasıldır?

İnsan hakları örgütleriyle merkezi hükümet arasındaki ilişki geçmiş yıllarda hayli zayıftı. İki taraf arasındaki işbirliği yok denecek kadar az düzeydeydi. Türkiye'nin AB'ye üyelik süreciyle birlikte iklim yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Buna rağmen iki taraf da ilişkilerin gelişmesi yönünde hayli isteksizdir. Etnik ve dini grupların hakları gibi alanlarda STK'lar ve hükümet arasındaki ilişki kısa vadede gelişmeye başlamıştır. İnsan hakları STK'larından bazıları ise kamu kurumlarıyla diyalogün oluşturulmasında daha hevesli gözükmemektedir. Öte yandan, bazı STK'lar da ancak olumlu bir tavırla karşılaştıklarında kamu kurumlarıyla işbirliğine yanaşmaktadır. Türkiye'nin tüm illeri ve ilçelerinde 900'ün üzerinde insan hakları kurulu bulunmaktadır. Ancak, vali ve kaymakamların kurullara başkanlık etmesinden dolayı önde gelen insan hakları STK'ları bağımsızlığını ve tarafsızlığını sorguladıkları bu kurullarda yer almamayı tercih etmiştir.

Geçtiğimiz aylarda milletvekillerinin belli konularda uzmanlaşmış STK'larla ortaklaşa çalışmaları için Meclis Ortak Çalışma Grupları kurulmuştur. Çalışma gruplarından bazıları ifade özgürlüğü, kadın hakları ve özgürlükleri, engelli hakları ve insan hakları üzerine çalışmak üzere kurulmuştur. Ancak, bahsi geçen bu çalışma gruplarının ne düzeyde etkili olduğunu değerlendirmek için henüz çok erkendir.

Engelli örgütlerinin merkezi hükümetle ilişkileri söz konusudur. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Başkanı'nın Başbakanlık düzeyinde danışmanlık statüsü bulunmaktadır. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ise engelliler için çalışan STK'ları stratejik ortak olarak kabul etmektedir.

Sendikalar ise siyasi duruşlarına göre merkezi hükümetle bağlantı içinde olabilmektedirler. Bu ilişkinin derecesi hükümetle müzakere edilen meseleye göre değişim göstermektedir.

32. Bölgesel yönetimler veya belediyelerle ilişkileri nasıldır?

Engelliler için çalışan STK'ların il bazındaki kamu kurumları ve belediyelerle iletişimi vardır. Belediyeler Kanunu'na göre belediyelerin öncelikli görevlerinden biri engelli gruplara hizmet vermektir ancak STK'larla yerel yönetimlerin işbirliği oldukça düşük seviyededir.

Genel anlamda insan hakları STK'larının yerel yönetimlerle irtibatı çok düşük düzeydedir. Bu konuyla ilgili, insan hakları kuruluşlarıyla sağlam bir ilişki kurmuş olan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi gibi bazı istisnalar da bulunmaktadır. Yerel yönetimler LGBTB örgütleriyle bağlantı kurmaktan çekinmemektedir ve bunun sebeplerinden biri belediyelerin kamuoyu desteği kaybetme korkusu, bir diğer sebebi de belediyenin homofobik düşünce yapısıdır. Etnik sorunlarla ilgili çalışan STK'lar kamu kurumları tarafından sıklıkla dışlanmaktadır. Belirli bir etnik grubun çoğunluk olduğu bölgelerde (örneğin Kürt nüfus) yerel yönetimler istisnai bir biçimde STK'larla ilişkilerini geliştirebilmektedir. Genel anlamda, yerel yönetim anlayışı Türkiye için yeni bir kavramdır. Ne STK'lar ne de kamu kurumları işbirliği konusunda büyük bir tecrübeye sahiptir.

Sendika üyesi olan kişiler aynı zamanda yerel yönetimlerin bünyesinde de örgütlenmektedir. Sendikalar böylelikle istihdamla ilgili müzakere süreçlerinde belediyelerle bağlantı içinde olmaktadır.

33. Sendikaların işveren örgütleriyle ilişkisi nasıldır?

Sendikaların işveren örgütleriyle ilişkisi mevcuttur. Bu ilişki genellikle çalışma koşulları ve ücretler üzerine yürümektedir.

34. Özel organlar/ombudsmanla ilişkileri var mıdır?

Türkiye’de ayrımcılık iddialarıyla ilgilenen özel bir organ bulunmamaktadır. Meclis, bir eşitlik kurumu olarak değil genel bir yetkiye sahip olacak bir ombudsmanlık birimi kurmak üzere “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu”nu kabul etmiştir. Fakat Ekim 2006’da Anayasa Mahkemesi yapılan bir iptal başvurusu üzerine esas hakkında karar verilene kadar bu kanunun kimi maddelerinin yürürlüğünü durdurmuştur.

35. STK’lar/sendika çalışanlarının nitelikleri nelerdir?

Ayrımcılıkla mücadele için etkinlikler düzenleyen STK’lar işlerin büyük bölümünü yürüten gönüllü avukatlarla işbirliği yapmaktadır. STK’larda profesyonel ve maaşlı çalışanların sayısı çok düşüktür. STK çalışanları çoğu zaman proje tabanlı geçici çalışanlar olarak görevlendirilmektedir. Ulusal ölçekte çalışan STK’ların şubelerinde çalışmaların büyük bölümü gönüllüler tarafından yürütülmektedir.

Sendikalar ekseriyetle çalışma hayatıyla ilgili haklar konusunda üyelerine eğitim veren uzmanlar ve avukatlarla işbirliği yapmaktadır. Bu kişiler uzmanı oldukları konuda hayli yetkin kişilerdir. Diğer yandan ayrımcılık yasağı sendikaların ele aldığı temel konulardan biri değildir.

36. Ayrımcılık yasağı üzerine STK/sendika çalışanları ne türde/düzeyde eğitim almıştır?

Ayrımcılık yasağı üzerine sunulmuş olan çok az sayıda eğitim programı söz konusudur. Sadece birkaç STK kendi gönüllülerine ayrımcılık vakalarıyla ilgili neler yapılabileceğine dair eğitimler sunmaktadır. 2005 yılında AB tarafından mali olarak desteklenen “Ayrımcılık Yasağı üzerine çalışan STK’ların Kapasite Gelişimi” başlıklı proje kapsamında bir eğitici eğitimi düzenlenmiştir. Bu proje 13 ülke ile birlikte Türkiye’de de yürütülmüştür. Bu proje ile ayrımcılık yasağı eğitimcilerinden oluşan bir havuz oluşturulmuştur. Sendikalar ise ayrımcılık yasağı konusunda herhangi bir eğitim programına dâhil olmamıştır.

37. STK’lar/sendikalar kaynak geliştirme teklifi yazma ve raporlama konusunda eğitim almış mıdır?

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM), İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi ve bunlar dışında birkaç kuruluş proje döngüsü yönetimi ve kaynak geliştirme üzerine eğitim sunmaktadır. Bu eğitim programları ağırlıklı olarak proje ve mantıksal çerçeve geliştirme ve AB hibe programlarına yönelik hibe teklifi hazırlama üzerinedir. Ayrımcılık vakalarının raporlanması üzerine bir eğitim programı henüz düzenlenmiş değildir.

38. STK’lar/sendikalar ayrımcılık yasağı çalışmalarındaki kalite ve “başarı”yı nasıl ölçer?

Temel aktivitelerini yürütmek için yeterli kaynağa sahip olmayan STK’lar projeleri yürütmek için edinilen hibelere bağımlı hale gelmektedir. STK’lar ayrıca ayrımcılıkla mücadele alanında yürüttükleri çalışmaların ne derece etkili ve verimli olduğunu ölçmek için yeterli kaynağa sahip değildir. Bazı özel durumlarda, bu ölçüm mali desteği sağlayan kuruluş tarafından bir izleme ve değerlendirme aktivitesi olarak yerine getirilmektedir. STK’ların kendi bünyeleri içinde çalışmalarının başarı derecesini ölçmek üzere yeterli uzmanlığı bulunmamaktadır.

Yeterli kaynak ve çalışanı olan sendikalar ise ayrımcılık konusuyla STK'lar kadar ilgilenmemektedir ve bu yüzden değerlendirme konusunu ele almak gerekli değildir.

III. STK'lar/sendikaların ayrımcılıkla mücadelede ihtiyaçları ve sorunları

39. STK'lar/sendikaların ayrımcılık yasağı çalışmalarında karşılaştığı temel sorun nedir?

Ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'ların karşılaştığı en önemli sorunlardan bazıları ekonomik kaynakların ve fonların yetersizliği, yetersiz idari kapasite, proje/etkinlik/kampanya yönetimi kapasitesinin yetersiz olması, deneyimli ve yetkin çalışan sayısının eksikliği, profesyonelliğin yetersiz oluşu, kamu kurumlarının STK'lara karşı çeşitli kalıp yargılara sahip olması, sürdürülebilirlik sorunu, gönüllülerle çalışma ve onları yönlendirme konusunda kapasite yetersizliği ve bu alanda çalışan STK'lara karşı toplumun şüpheli yaklaşımıdır. Bazı STK'lar ise bunlara ek olarak medya ile özel sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Örneğin, LGBTT örgütleri medyanın kullanmakta olduğu homofobik dil sebebiyle çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Öte yandan, engelliler için çalışan STK'lar Türkiye'de engellilerin durumuyla ilgili çok az sayıda araştırma ve akademik çalışma olduğunu dile getirmektedir.

Sendikalarda ise ayrımcılık üzerine anlayış, bilinç ve bilgi eksikliği ve ayrımcılıkla mücadeleye dair bir ilgi yetersizliği gözlenmektedir. STK'lardan farklı olarak, toplanan üye aidatları sayesinde kaynak geliştirme, sendikaların hayatlarını devam ettirmeleri için hayati bir sorun teşkil etmemektedir.

40. Çalışan/kaynak/uzmanlık yetersizliği STK'lar/sendikaların ayrımcılıkla mücadelede karşılaştığı temel sorunlardan biri midir?

Ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK'lar için çalışan kişi ve kaynak yetersizliği mevcut iki sorundur. Bu iki sorun kaynağı aynı zamanda birbiriyle ilintilidir. Başka bir deyişle, insan kaynağı yetersizliği bir STK'nın kaynak geliştirme stratejisi oluşturamamasına sebep olmakta veya düzenli bir şekilde proje geliştirme çalışmaları yürütmesine engel olmaktadır. Uzmanlık konusuna gelince, bu alanda çalışan STK'ların mücadele ettikleri ayrımcılık temeli üzerine yüksek bir uzmanlık düzeyi vardır. Sendikalar ise kaynak sorunu haricinde STK'larla aynı sorunu yaşamaktadır.

41. Çalışanların gerekli bilgi ve/veya beceriye sahip olmaması ayrımcılık yasağı ile ilgilenen STK'ların karşılaştığı temel bir sorun mudur?

Ayrımcılık yasağı alanında çalışan STK görevlilerinin, üzerinde çalıştıkları konuda yüksek bir uzmanlık ve bilgi düzeyi vardır. Öte yandan, yeni kurulmuş kimi STK'ların hatta daha büyük STK'ların çalışanlarının kaynak geliştirme, proje geliştirme ve yürütme, kampanya yönetme ve savunuculuk ve lobicilik yapma konularındaki beceri ve uzmanlığı yeterli değildir. Bu durum kaynak sorunu haricinde sendikalar için de geçerlidir.

42. Çalışmalarını istedikleri şekilde yürütebilmeleri için STK'lar/sendikaların ihtiyacı olan eğitim nedir?

Ayrımcılık yasağıyla ilgilenen STK'ların stratejik planlama, STK yönetimi, proje döngüsü yönetimi, yerel ve bölgesel ağlar kurulması, kampanya yönetimi, kaynak geliştirme, lobi çalışmaları yürütme, çatışma çözme, müzakere teknikleri, gönüllülerle çalışma, iletişim ve halkla/medyayla ilişkiler, liderlik, aktivizm, iletişim teknolojileri, grup dinamikleri, sorun ve ihtiyaç değerlendirmesi, ortaklık geliştirme, ayrımcılık yasağı düzenlemeleri ve bu alandaki çağdaş yaklaşımlarla ilgili eğitim programlarına ihtiyaç duymaktadır.

Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) tarafından düzenlenmiş olan danışma toplantıları STK'ların doğrudan ihtiyacı karşılayan (*tailor-made*) eğitim seminerlerine ilgi gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. STK'lar eğitim rehberlerine olan ihtiyaçlarını ayrıca eğitim sonrası yürütülecek takip ve iletişimin gerekliliğini dile getirmiştir. Bu toplantılarda uzaktan öğrenim ve eğitmenlerin eğitimi programlarına olan ihtiyaç da gündeme getirilmiştir. Yukarıda aktarılan noktalar sendikalar için de geçerlidir.

43. STK/sendika çalışanları ayrımcılık yasağına dair ulusal mevzuatla ilgili yeterli düzeyde eğitim almış mıdır?

Ayrımcılık yasağına dair ulusal mevzuatla ilgili STK'lar ve sendikalara yönelik sunulan eğitim programları oldukça sınırlıdır. Bu alanda çalışan STK'lar kimi zaman akademik kuruluşlar ve/veya akademisyenlerle iletişime geçerek bu konudaki açıklarını kapatmaya çalışmaktadır.

44. STK/sendika çalışanlarının ayrımcılık yasağı ile ilgili Avrupa mevzuatına yönelik eğitim düzeyi nedir?

STK'ların ve sendikaların bu konu üzerinde çalışan görevlileri Avrupa'daki ayrımcılık yasağı mevzuatıyla ilgili yeterli düzeyde eğitilmiş değildir. 2007 yılında AB Temel Haklar Ajansı (FRA) İstanbul'da ilgili AB Direktifleri ile ilgili iki seminer düzenlemiş fakat bu seminerler STK'lar ve sendikalardan sadece sınırlı sayıda katılımcıyı hedef almıştır. Bu alandaki Avrupa mevzuatıyla ilgili daha geniş çaplı bir bilgi yaygınlaştırma çalışması olmamıştır.

45. STK/sendika çalışanları hükümete/kamu kurumlarına tavsiyelerde bulunma konusunda eğitim almış mıdır (politika tekliflerinin tasarlanması, yasa teklifleri vs.)?

Bu alanda çalışan sadece çok az sayıda STK'nın politika ve yasal değişiklik tavsiyesinde bulunma kapasitesi mevcuttur. Bunlardan birkaçı; cinsel yönelimin Anayasa'da çerçevesi çizilen eşitlik ilkesine eklenmesi teklifini götüren LGBTT örgütleri, ifade özgürlüğüne dair yasal değişiklik önerisinde bulunan daha geniş insan hakları örgütleri, Ceza Kanunu'nda çeşitli değişikliklerin yapılmasını öneren kadın hakları kuruluşları vs. Roman STK'ları belli bir düzeye kadar zorunlu tahliye ve eğitimde ayrımcılık meseleleriyle ilgili olarak hükümet üzerinde etki sağlamaya çalışmaktadır. Bu durum göçmenler ve mülteciler için çalışan STK'lar için de geçerlidir. Sendikalar çoğunlukla yasa hazırlama sürecinde oldukça aktiflerdir fakat bu durumun istihdama yönelik konular için (özel olarak da sosyal güvenlik, iş sözleşmesi ve ücretler) geçerli olduğu da eklenmelidir.

46. STKlar/sendikaların ayrımcılık yasağı konusundaki rollerini güçlendirmek için daha fazla çalışma yürütmesi gerekiyor mu?

Ayrımcılıkla mücadelede kendini adayan STK'lar ve sendikaların ayrımcılık yasağı konusundaki rollerini kesinlikle güçlendirmesi gerekmektedir. Bu özel rolün sivil toplum, toplumun geneli, ayrıca ilgili kamu kurumları tarafından da kabul görmesi gerekmektedir.

47. STK'lar/sendikaların mağdurlarla, hizmet alıcılar veya potansiyel hizmet alıcılarla ve üyelerle veya potansiyel üyelerle “daha çok çalışma yapması” gerekiyor mu?

İrk, etnik köken, din, engellilik ve cinsel yönelim temelli ayrımcılık mağdurlarıyla daha çok çalışma yapılması gereği ön plandadır. Bu durum hem STK'lar hem de sendikalar için geçerlidir. Diğer yandan, bu alanda çalışan STK'ların yaptıkları çalışmaları toplumda yaygınlaştırmaları, bunun için de gönüllü ve üye sayılarını arttırmaları ve bu kişilerin desteğini kalıcı hale getirmeleri gerekmektedir.

48. STKlar/sendikaların—kendi itibar ve statüleri için—hükümetle/kamu kurumlarıyla “daha çok çalışma yürütmesi” gerekiyor mu?

Türkiye’de STK’lara şüpheyile yaklaşma ve onlara karşı olumsuz tavır içine girmeye dayanan devlet geleneği hala sürmektedir. Fakat, STK’ların bir bölümü kamu kurumlarıyla iletişimin ve işbirliğinin geliştirilmesine olan ihtiyacı dile getirmektedir. Bazı STK’lar ise bu görüşe hayli eleştirel yaklaşmakta ve kamu kurumlarıyla işbirliğini STK’nın bağımsızlığını tehlike içine atabilecek bir unsur olarak nitelendirmektedir. Bununla birlikte, STK’ların ayrımcılıkla mücadelede güvenilir ve ilgili organlar olduğunun kabulüne acil ihtiyaç vardır. Güvenilirlik meselesiyle ilgili olarak sendikaların STK’lardan daha avantajlı bir durumda olduğu ve hükümetle—işverenler ve hükümetle yürütülen üçlü toplantılar gibi kanallar sayesinde—daha güçlü ilişkileri olduğu söylenebilir. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi bu toplantılar çoğunlukla ücret ve benzer konularla ilgilidir.

49. Sendikaların şirketler/işveren örgütleriyle “daha çok çalışma yapması” gerekiyor mu?

İş sözleşmeleriyle ilgili güvencelerin yetersiz olmasından ve taşeron işletme sayısında yaşanan artıştan dolayı sendikalar çoğu zaman şirketler/işverenler karşısında zayıf bir konumdadır. Sendikaların üye sayısı her sene biraz daha azalmaktadır. İşverenler üzerinde etkili olmak üzere sendikaların pozisyonlarını güçlendirmek için yasal bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

50. STK’lar/sendikaların kamuoyunu etkilemeye ve bilinç artırmaya yönelik “daha çok çalışma yürütmesi” gerekiyor mu?

İrk veya etnik köken, din veya inanç ve cinsel yönelim temelinde ayrımcılıkla ilgili halkın bilinç seviyesinin artırılması için çok daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Toplumun, her şeyden önce sorunun varlığını kabul etmesi, ardından ayrımcılıkla mücadelede gerekli araç ve yöntemler konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

51. STK’lar/sendikaların neleri geliştirmeye ihtiyacı vardır?

Bu alanda çalışan STK’lar ve sendikaların, toplumla bağlarını kuvvetlendirmek ve daha olumlu sonuçlar elde etmek üzere lobi çalışmaları yürütme, bilinç düzeyini artırma, insan hakları aktivizmi, kampanya yönetimi, proje yönetimi gibi konularda kapasitelerini geliştirmeye ihtiyacı vardır. İkinci olarak, ağların ve işbirliğinin geliştirilmesi ve bölgesel, ulusal düzeyde, uluslararası düzeyde ve AB düzeyinde aynı alanda çalışan STK’lar ve sendikalar arasında koalisyonların oluşturulması gerekliliği söz konusudur. Üçüncü olarak ise, kamu kurumlarıyla iletişimin ve işbirliğinin geliştirilmesi, diğer yandan ortak çıkarlara sahip olunduğuna dair anlayışa yönelik bilincin artırılması gereklidir.

b) Ayrımcılığın engellenmesi alanında ulusal yasalar

1. Direktiflerin iç hukuka aktarılması

Türkiye AB üyesi olmadığı için 2000/43/EC ve 2000/78/EC sayılı Konsey Direktifleri iç hukuka henüz aktarılmamıştır. Ancak Türkiye aday ülke statüsünde bulunduğu için, AB müktesebatı ile iç hukukun uyumlu hale getirilmesi noktasında Direktifleri de içeren birçok alanda adım atmaktadır.

Anayasa, Ceza Kanunu, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Özürlüler Hakkında Kanun gibi birçok yasal düzenleme eşitlik ve/veya ayrımcılık yasağı ile ilgili hükümler içermektedir; ancak ayrımcılık yasağına dair başlı başına özel bir kanun bulunmamaktadır. Anayasa'nın 10. maddesinin ilk fıkrasına göre "*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.*" Anayasa Mahkemesi madde metninde geçen "benzeri sebeplerle" ifadesinin kapsamını bugüne kadar yorumlamamıştır. Mahkeme önüne gelen talebin "benzeri sebepler" kapsamında olup olmadığına dair bir inceleme yapmamış, doğrudan ve sadece kanun önünde eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediği konusunu karara bağlamıştır. 10. maddenin son paragrafı, tüm devlet organlarına ve idari makamlara bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etme yükümlülüğü getirmiştir. Başka bir ifade ile, maddenin konu bakımından kapsamına ilişkin bir sınırlama söz konusu değildir. Anayasa'nın 70. maddesine göre her Türk vatandaşı, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir ve hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinin konu bakımından kapsamı ise sınırlıdır. Eğer bir kişi kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, özürlülük, siyasi düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak: (i) Bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engellerse veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hallerden birine bağlarsa; (ii) besin maddelerini vermezse veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddederse; (iii) bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engellerse, bu kişi hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir. Etnik köken, yaş ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılık Türk Ceza Kanunu'nda ayrımcılığın yasaklandığı nedenler arasında sayılmamıştır. Her ne kadar madde metni hangi temellere dayalı olarak ayrımcılık yapılamayacağına dair açık uçlu bir ifadeye yer vermişse de, ceza hukukunun temel ilkelerinden olan kanunsuz suç veya ceza olamayacağına dair kanunilik ilkesi, açıkça belirtilmemiş diğer temellere dayalı ayrımcılığın madde kapsamında düşünülmesi olanağını ortadan kaldırmaktadır. İstihdama ilişkin olarak ise, madde metni sadece kişinin işe alınması veya alınmaması bakımından ayrımcılığı yasaklamaktadır. Çalışma şartları, ücret, mesleki rehberlik, mesleki eğitim, ileri mesleki eğitim, meslek içi eğitim, işten çıkarılma ve çalışanların ya da işverenlerin kurdukları örgütlere üyelik gibi konuları içermemektedir. Madde kamuya arz edilmiş hizmetlere dair düzenleme içerdiğinden dolayı sosyal koruma, sosyal yardımlar ve eğitim konularının da ayrımcılık yasağı kapsamında olduğu söylenebilir. Madde ayrıca hizmetlere erişim ve sunumu da içermektedir. Mallara erişim konusunda ise sadece besin maddelerine gönderme yapmaktadır. Barınma ile ilgili herhangi bir düzenleme ise bulunmamaktadır.

İş Kanunu, ancak istihdam ilişkisi kurulduktan sonra uygulama alanı bulabilmektedir. Kanunun 5. maddesi istihdam ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Aynı madde aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmayacağını da düzenlemektedir. Eğer işveren bu maddede yer alan yükümlülüklerini yerine getirmezse çalışan kişi dört aylık ücreti tutarına kadar tazminat talep edebilmektedir. Kişi ayrıca, İş Kanunu'nun "Feshin geçerli sebebe dayandırılması" başlıklı ırk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum, din, siyasi görüş ve benzeri nedenlerle iş sözleşmesinin feshinin geçerli bir fesih oluşturmayacağına dair 18. maddesi kapsamında mahrum kaldığı diğer haklarını da talep edebilir. Madde metni "yaş", "cinsel yönelim" ve "engellilik" konularına özel olarak yer vermemiş olsa da, bunlar madde metninde yer alan "benzeri sebepler" kapsamında değerlendirilebilir.

Kanunun 21. maddesine göre “işverence geçerli sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli olmadığı mahkemece veya özel hakem tarafından tespit edilerek feshin geçersizliğine karar verildiğinde, işveren, işçiyi bir ay içinde işe başlatmak zorundadır. İşçiyi başvurusu üzerine işveren bir ay içinde işe başlatmaz ise, işçiyi en az dört aylık ve en çok sekiz aylık ücreti tutarında tazminat ödemekle yükümlü olur. Mahkeme veya özel hakem feshin geçersizliğine karar verdiğinde, işçinin işe başlatılmaması halinde ödenecek tazminat miktarını da belirler.”

Devlet Memurları Kanunu'nun 125. maddesi, devlet memurlarının görevini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı yapması durumunda, bir yıldan üç yıla kadar kademe ilerleme cezasına çarptırılabilceğini düzenlemiştir. Bu maddenin konu bakımından kapsamı sınırlı değildir. Ancak, etnik köken, yaş, cinsel yönelim ve engellilik konularında ayrımcılık açıkça yasaklanmamıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 4. maddesi eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olduğunu düzenlemiştir.

Özürllüler Hakkında Kanun'un 14. maddesi istihdam ilişkisi kurulmadan önceki dönem için de geçerli olacak şekilde engellilere karşı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bu maddeye göre, işe alımda; iş seçiminden, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan safhaların hiçbirinde engellilerin aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz ve çalışan engellilerin aleyhinde sonuç doğuracak şekilde, engellilik haliyle ilgili olarak diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz. Aynı madde “çalışan veya iş başvurusunda bulunan özürllülerin karşılaşabileceği engel ve güçlükleri azaltmaya veya ortadan kaldırmaya yönelik istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve işyerinde fiziksel düzenlemelerin bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işyerleri tarafından yapılması”nın zorunlu olduğunu belirtmektedir. Aynı kanunun 13. maddesi engellilerin yeteneklerine göre mesleğini seçme ve mesleki eğitime ve mesleki rehabilitasyona erişim hakkını tanımaktadır.

Yukarıda belirtilen maddeler kısa ve soyut niteliktedir. Direktif metinleri ile karşılaştırıldığında bir dizi boşluk göze çarpmaktadır. İlk olarak, dolaylı ayrımcılık İş Kanunu haricinde açıkça yasaklanmamıştır. Doğrudan ayrımcılığa dair düzenlemeler etnik köken, yaş, engellilik ve cinsel yönelimi açıkça içermemektedir. İş Kanunu'nda yer alan dolaylı ayrımcılığa dair düzenleme ise, sadece cinsiyet ve hamilelik halleri ile sınırlıdır. İkinci olarak, yasalarda ne doğrudan ne de dolaylı ayrımcılık tanımlanmıştır. Bu nedenle, farklı bir muamelenin veya tarafsız bir hüküm, kriter ya da uygulamanın kişileri özellikle avantajlı kıldığı bazı durumların meşru kabul edilme olanağının bulunup bulunmadığına dair bir açıklık yoktur.

Yasal düzenlemeler tacizi ayrımcılığın bir türü olarak tanımlamamıştır. İş Kanunu'nun 24. maddesine göre işveren işçinin veya ailesi üyelerinden birinin şeref ve namusuna dokunacak şekilde sözler söyler, davranışlarda bulunursa veya işçiyi cinsel tacizde bulunursa; işveren işçiyi veya ailesi üyelerinden birine karşı sataşmada bulunur veya gözdağı verirse yahut işçiyi veya ailesi üyelerinden birini kanuna karşı davranışa özendirir, kışkırtır, sürükler yahut işçiyi ve ailesi üyelerinden birine karşı hapsi gerektiren bir suç işlerse yahut işçi hakkında şeref ve haysiyet kırıcı asılsız ağır isnat veya ithamlarda bulunursa ve işçinin diğer bir işçi veya üçüncü kişiler tarafından işyerinde cinsel tacize uğraması ve bu durumu işverene bildirmesine rağmen gerekli önlemler alınmazsa, işçi, iş sözleşmesini sürenin bitiminden önce veya bildirim süresini beklemeksizin feshedebilmektedir. Ceza Kanunu düzenlemesi sadece cinsel tacizi yasaklamaktadır. Devlet Memurları Kanunu'nda taciz ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Yukarıda belirtilen yasaların hiç birinde ayrımcılık yapılmasına dair talimat verilmesini açıkça yasaklayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Mağdur duruma düşürme (*victimisation*) ise son derece sınırlı bir kapsamda yasaklanmıştır. İş Kanunu'nun 18. maddesine göre “mevzuattan veya sözleşmeden doğan haklarını takip için işveren aleyhine idari veya adli makamlara başvurmak veya bu hususta başlatılmış sürece katılmak fesih için geçerli bir sebep oluşturmaz.” Devlet memurları açısından bu bağlamda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Etnik veya ırksal köken, yaş, din veya cinsel yönelimle bağlantılı dezavantajlı gruplara yönelik önleyici veya tazmin edici herhangi bir olumlu eylem (pozitif ayrımcılık) içeren hüküm de bulunmamaktadır. Bu durum engelliler açısından farklılık arz etmektedir. Özel sektörde, (elli veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde), çalışanların %4'ünün engellilerden oluşması gerekmektedir. Bu oran kamu sektöründe %3 olarak düzenlenmiştir.

İspat yükünün yer değiştirmesi bağlamında, İş Kanunu'nda özel bir hüküm bulunmaktadır. İş Kanunu'nun 5. maddesine göre, işverenin madde metninde yasaklanan temellere dayalı olarak ayrımcı davrandığını işçi ispat etmekle yükümlüdür. Ancak, işçi bir ihlalin varlığı ihtimalini güçlü bir biçimde gösteren bir durumu ortaya koyduğunda, ispat yükü yer değiştirmekte ve işverene geçmektedir. Kanun'un 20. maddesine göre feshin geçerli bir sebebe dayandığını ispat yükümlülüğü işverene aittir ve işçi, feshin başka bir sebebe dayandığını iddia ettiği takdirde, bu iddiasını ispatla yükümlüdür. Eğer işçi feshin ayrımcılığa dayalı olarak gerçekleştiğini iddia ederse, bu iddiayı işçi ispatlamakla yükümlüdür. Diğer ilgili yasalarda (İdari Yargılama Usul Kanunu da dâhil olmak üzere) ispat yükünün paylaşılması ya da yer değiştirmesi ile ilgili düzenlemeler bulunmamaktadır. Devlet Memurları Kanunu ispat yükü ile ilgili bir düzenleme içermemektedir ve bu durum genel kuralların uygulanacağı anlamına gelmektedir. Özürlüler Hakkında Kanun da ispat yükü ile ilgili bir düzenleme içermemektedir.

Gerek kamuda, gerekse özel sektörde, işverenler engellilere makul uyumlaştırma (*reasonable accommodation*) sunma yükümlülüğü altındadır.

Mesleki eğitim, meslek içi eğitim, mesleki rehberlik, ileri mesleki eğitim ile ilgili düzenlemelerde ırk, etnik köken, yaş, din veya cinsel yönelime dayalı ayrımcılığa dair herhangi bir gönderme bulunmamaktadır.

Türkiye'de serbest meslek mensupları ve bir çalışma ilişkisinde yer alan kişiler, yargı organları önünde meslek örgütleri ve sendikalar tarafından temsil edilebilmekle birlikte, idari organlar önünde bu mümkün değildir.

Ayrıca, sendikalar ve meslek örgütlerinin aksine, dernekler sadece kendi üyelerinin menfaatleri ile ilgili davaları açabilmektedir; ancak, üyelerinin yargı ve idari organlarına yaptıkları bireysel başvurularda, üyelerini temsil etmeleri mümkün değildir.

Türkiye'de istihdam alanını düzenleyen yasal düzenlemelerden bir diğeri, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'dur. Kanunda ayrımcılığı yasaklayan özel bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 16 yaşından büyük olan herkes din, etnik köken, engellilik, cinsel yönelim veya dinine bakılmaksızın sendikalara üye olma hakkına sahiptir.

Son olarak, yaptırımlar da etkili, orantılı ve caydırıcı olmaktan uzaktır. Ceza Kanunu ve İş Kanunu haricinde verili hükümlerin ihlal edildiği durumlarda hangi yaptırımların söz konusu olacağı açıkça belirtilmemiştir.

Direktifler henüz iç hukuka aktarılmadığı için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konu ile ilgili bir tartışma yaşanmamıştır. Ayrımcılık konusu kamuoyunun gündeminde olmadığı için konu kamuoyu tarafından da tartışılmamaktadır. Direktifler az sayıda kişi tarafından bilinmektedir. Ancak STK'lar ayrımcılık ile ilgili eğitimlerinde Türk mevzuatında yaşanan sorunları vurgulamak için Direktiflere gönderme yapmaktadır.

Türkiye'de ayrımcılık iddiaları ile ilgili çalışan özel bir kurum ya da organ bulunmamaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ombudsmanlık kurumu oluşturulmaya yönelik olarak "Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu" kabul edilmiş olmakla birlikte, Cumhurbaşkanlığı tarafından Kanun'un Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. Anayasa Mahkemesi 27 Ekim 2006 tarihinde, Kanun'un belli maddelerinin yürürlüğünün davanın esası hakkında karar verilene kadar durdurulmasına karar vermiştir.

Ancak her durumda, bu kurum bir eşitlik kurumu olarak değil genel yetkilere sahip bir kurum olarak tasarlanmıştır. Kanun'a göre, kamu denetçiliğinin ayrı bir yasal statüsü ve bütçesi olacak ve bir ilâ on kamu denetçisi görev yapabilecektir. İdari organların icrai ve ihmali eylemleri ile ilgili şikâyetlere dayalı olarak kurum konuyu araştırabilecek ve idari organlara önerilerde bulunabilecektir. Yine Kanun'a göre hiçbir organ, makam, merci veya kişi, baş denetçiye ve denetçilere görevleriyle ilgili olarak emir ve talimat veremeyecek, genelge gönderemeyecek, tavsiye ve telkinde bulunamayacaktır. Hem gerçek hem de tüzel kişiler kuruma başvuru yapma hakkına sahiptir. Yabancılar için kuruma başvuru, ancak karşılıklılık ilkesi çerçevesinde mümkün olabilecektir. Başvurucu ismini, soy ismini, imzasını ve iş veya ev adresini veya tüzel kişiler söz konu olduğunda isim, adres ve yetkili kişinin imzasını içerecek şekilde, yazılı ve Türkçe olarak başvurmak zorundadır. Başvurular herhangi bir ücrete tabi değildir ve ilgili valilik ve kaymakamlıklara yapılabilecektir. Başvurular icrai veya ihmali fiilin ardından 90 günlük süre içerisinde gerçekleştirilmek zorundadır. Kurumun inceleme ve araştırma konusu ile ilgili olarak istediği bilgi ve belgelerin hükümet organlarınca, bu isteğin tebliğ edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde verilmesi zorunludur. Devlet sırrı veya ticarî sır niteliğindeki bilgi ve belgeler bu kapsam dışında tutulmuştur.

Türkiye Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye taraftır. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ile ilgili olarak, ilk raporlar henüz gönderilmemiştir.

Türkiye Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye 4 Nisan 1995 yılında taraf olmuştur ancak "*azınlık grubu veya bir yerli halka mensup çocukların dil gereksinimleri*", "*çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine saygı*" ve "*bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkı*"nı içeren 17, 29 ve 30. maddelere çekince koymuştur. Bu çekinceye göre, "*Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır*".

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Türkiye tarafından 23 Eylül 2003 tarihinde, 27. maddeye çekince konularak onaylanmıştır: "*Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme'nin 27. maddesini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Anlaşması ve Ek'lerinin ilgili hükümlerine ve usullerine göre uygulama hakkını saklı tutar.*" Tüm bu çekinceler eğitim hakkı ile ilgilidir ve özellikle anadilde eğitim hakkı ile ilgilidir. Türkiye Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol'e 2007 yılı Şubat ayında taraf olmuştur. Ancak, Sözleşme'nin 26. maddesine, bireysel başvuruların Sözleşme'de yer alan haklar bakımından ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine dair iddialarla sınırlı olarak yapılmasına izin veren bir çekince konmuştur.

Türkiye, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne sırasıyla 1990, 1997 ve 2005 yıllarında üç rapor sunmuştur. Diğer hususlar yanında Komite, kadın ve erkek arasında eşitlik ilkesinin uygulanmasını denetleyecek bir mekanizmanın eksikliğini tespit etmiş; "ayrımcılığın Türklerin mizacına yabancı olduğu" iddiasını tatmin edici bulmamış; üst mevkilerde kadınların sayısının düşük olmasına dair yapılan "isteksizlik" şeklindeki açıklamadan endişe duymuş; kadın haklarına dair ilgisizliğin sadece dilsel problemlerle açıklanmasını yetersiz bulmuştur. Komite ayrıca Sözleşme kapsamındaki bütün alanlarda, özellikle de kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, etnik azınlıklar, genç kadınlar ve cezaevlerinde bulunan kadınlar gibi mağdur olma potansiyeli taşıyan kadınlar açısından ulusal mekanizmalar ve ilgili bakanlıkların bütüncül ve sistematik yaklaşımlarının bulunmamasından endişe duyduğunu belirtmiştir. Komite iki kere ayrımcılığa uğrayan Kürt kadınlarının durumlarının iyileştirilmesi ile ilgili hiçbir özel geçici tedbirin alınmamasından derin üzüntü duyduğunu ifade etmiştir. Komite ayrıca azınlıklara mensup kadınların durumlarının acilen denetlenmesini ve Sözleşme tarafından garanti altına alınan tüm yasal hakların güvence altına alınmasına yönelik sistematik çalışmaların yapılmasını tavsiye etmiştir. Sözleşme'nin 1. maddesi gereğince kadına karşı ayrımcılığın açık bir tanımının yapılmamış olması, Komite için ayrıca bir endişe kaynağı oluşturmuştur.

Komite, kadınlar arasında okuryazar olmayanların oranının yüksekliği ve eğitim alanında okula devamsızlık ve kadın ve kız çocuklarının bitirme oranlarının düşüklüğü ile bu durumun şehir-kırsal, bölgesel ve etnik farklılıklara dayalı olarak giderek arttığı konusunda endişelerini belirtmiştir. Komite ayrıca, eğitim açısından kadınların ve kız çocukların geleneksel olarak kadınlara uygun olduğu düşünülen alanlarda yoğunlaşmasından ve bu durumun devam etmesinden ve özellikle teknik ve mesleki eğitim veren okullarda oldukça düşük oranda yer almalarından endişe duyduğunu ifade etmiştir. Komite kadınların meslek eğitimi ile ilgili seçimlerinden ve istihdam fırsatlarından kaynaklanan dezavantajlar konusunda da endişe duyduğunu ifade etmiştir. Komite, anadili Türkçe olmayan kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişim ve eğitimde başarıları açısından çoklu ayrımcılık biçimleriyle yüz yüze kaldıklarını belirtmiştir. Komite ayrıca, okullarda ve üniversitelerde mevcut başörtüsü yasağının kız çocukları ve kadınlar üzerindeki etkileri konusunda endişe duymaktadır. Komite, kalıplaşmış davranışların kız çocukların eğitiminde dezavantaj yaratmaya devam ettiğini vurgulamıştır.

Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin 2001 yılında sunduğu raporla ilgili sonuç gözlemlerinde, 1923 Lozan Barış Andlaşması kapsamında tanınmayan azınlık gruplarına dâhil çocuklar, özellikle de Kürt kökenli çocuklar; engelli çocuklar; evlilik dışı doğan çocuklar; kız çocukları; mülteci ve sığınmacı çocuklar; yerinden edilmiş çocuklar ve güneydoğu ve kırsal bölgelerde yaşayan çocuklar bakımından özellikle yeterli şekilde eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim bağlamında ayrımcılık yasağının tam olarak uygulanmamasından dolayı endişelerini ifade etmiştir. Komite Türkiye'ye ayrımcılığın önlenmesi ve ayrımcılıkla mücadele için uygun önlemlerin alınmasını tavsiye etmiştir. Komite ayrıca tüm çocukların, özellikle de yukarıda belirtilen mağdur olma potansiyeli taşıyan gruplara mensup çocukların, maruz kaldığı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik kapsamlı stratejiler geliştirilmesi için uygun ayrıştırılmış verilerin toplanmasını tavsiye etmiştir.

Türkiye'de ayrımcılıkla ilgili istatistiksel veya niteliksel araştırma neredeyse hiç yoktur ve var olanlar toplumsal cinsiyete ve engelliliğe dayalı ayrımcılıkla sınırlıdır. Yine mevcut araştırmalar durumu ilgili ayrıntılı bir resim ortaya koymaktan uzaktır. Irk, etnik köken veya cinsel yönelime ve bunlara dayalı olarak ayrımcılıkla ilgili veri bulunmamaktadır. Ayrımcılık bilimsel araştırmalarla ortaya konulmadığı için Direktifler kapsamında olan ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik bir eylem planı bulunmamaktadır. Türkiye'de ayrımcılığın reddi oldukça yaygındır ve veri eksikliği bu durumun aksinin ispatını olanaksız hale getirmektedir. 1990'lı yıllarda İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan bir genelge ile Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (bugünkü Türkiye İstatistik Kurumu) bölgesel ve etnik kökene dayalı istatistik toplaması yasaklanmıştır. Günümüzde, devlet organları din ve etnik kökene dayalı olarak istatistiksel veri toplayamadıkları ve/veya yayımlayamadıkları için güncel bilgi bulunmamaktadır. Diğer temellerle ilgili veriler ya kamuya açık değildir ya da güncel değildir.

İstihdam ile ilgili istatistikler, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından toplanmaktadır.³¹ Veriler *İstihdam, İşsizlik ve Ücretler* başlığı altında toplanmaktadır. Veriler sadece cinsiyete dayalı olarak ayrıştırılmaktadır. Bu durum aynı şekilde Türkiye İstatistik Kurumu tarafından toplanan İnsan Hakları İstatistikleri için de geçerlidir. Hak ihlalleri ile ilgili istatistikler başvuru sahiplerinin cinsiyetlerine göre ayrıştırılmaktadır. "Hak İhlali İddiası ile İlgili Başvuranların Dağılımı ve Cinsiyet 2004-2005" raporu göçmenlerin statüsü, azınlık grupları, mülteciler, sığınmacılar ve diğer marjinal grupların istihdamdaki yerini ortaya koyan, ayrımcılık yasağı ve çalışma ve sözleşme özgürlüğü ile zorla çalıştırma yasağı ile ilgili kategorileri içermektedir.

Ayrımcılıkla ilgili veriler sadece tüm illerde ve ilçelerde kurulu bulunan İnsan Hakları Kurulları üzerinden İnsan Hakları Başkanlığı tarafından yıllık olarak toplanmaktadır. Ayrımcılığı da içeren insan hakları ihlalleri derlenmektedir. Bu kurulların varlığı ve işlevleri ile ilgili olarak halk arasında genel bir bilgi eksikliği mevcut olduğundan rakamlar ve başvurular sınırlı olmaktadır.

³¹ <http://www.tuik.gov.tr> (15.02.2008). İngilizce web sitesi için bakınız: <http://www.turkstat.gov.tr> (15.02.2008)

İnsan Hakları Başkanlığı'na ve kurullara ayrımcılık iddiasıyla ilgili olarak 2006 yılında 136 başvuru (toplam başvuru sayısının %6,6'sı), 2005 yılında 162 başvuru (toplam başvuru sayısının %7,2'si) ve 2004 yılında 110 başvuru (toplam başvuru sayısının %6,7'si) yapılmıştır. Mevcut istatistikler ayrımcılık iddiasının hangi temelde yapıldığına ya da hangi haklarla ilgili olduğuna dair herhangi bir bilgi içermemektedir.

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği başvuru sayısındaki artışın daha fazla sayıda ihlal gerçekleşmesine işaret etmediğini ve artışın sebebinin kamuoyunda hukuki düzenlemelerle ilgili olarak daha fazla sayıda insanın bilgi sahibi olması olduğunu belirtmektedir. Ayrıca başvurucular ayrımcılığın ne olduğuna dair fazla bilgi sahibi olmadıkları için ihlal iddialarının çoğunun konuyla ilgisi bulunmamaktadır.³² Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun (ECRI) 2004 yılında Türkiye ile ilgili olarak yayınladığı raporda, nefret suçları ile ilgili herhangi bir resmi istatistiğin bulunmaması nedeniyle, ırkçılık ve ayrımcılıkla karşılaşanların gerçek sayısını bilmenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir.³³

2. Usuller –Ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin yasal düzenlemelerin ihlalinin giderilmesine yönelik idari ve hukuki başvuru yolları

2.A İstihdam ve meslekle ilgili olanlar- tüm ayrımcılık temelleri bakımından

Türkiye'de, uyuşmazlığın niteliğine bağlı olarak, ayrımcılıkla ilgili davalar hukuk, ceza ve idare mahkemelerinde görülebilmektedir. Ayrımcılığa uğrayan mağdurlar 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu çerçevesinde, genel hükümlere tabi olarak dava açabilmektedir. Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ve/veya uzlaşma gibi onarıcı mekanizmalar ya mevcut değildir ya da özellikle ceza yargılamasında düzgün işlememektedir. Bu yüzden tek seçenek olarak iş yükü ağır olan, ağır işleyen ve etkisiz olan mahkemeler kalmaktadır. Resmi veya gayri resmi olarak ayrımcılık iddialarıyla ilgilenen bir kurum bulunmamaktadır ve ayrımcılıkla mücadele ile ilgili uzmanlaşmış ulusal bir kuruma ihtiyaç vardır.

Ayrımcılık ilk defa 2005 yılında Yeni Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesi ile bir suç haline getirilmiştir. Ancak, ayrımcılıkla mücadelede ceza hukuku en uygun yol olarak kabul edilmemektedir. Kanunilik ve masumiyet karinesi ilkeleri gereğince söz konusu maddenin uygulanması pratik olarak mümkün gözükmemektedir. Her durumda, 122. maddenin kapsamı oldukça sınırlıdır. Ayrımcılıkla ilgili davalar temyiz edildiği takdirde Yargıtay'ın 2. Ceza Dairesi tarafından incelenmektedir.

Türkiye'de her ilde iş ilişkisiyle ilgili konularda uyuşmazlıkları çözmek üzere iş mahkemeleri kurulmuştur. İstihdamla ilgili ayrımcılık konusunda (İş Kanunu'nun 5. maddesi) herhangi bir hukuki çözüm için iş mahkemesinde dava açılması gerekmektedir. Kararın temyiz edilmesi halinde istihdam ilişkisinde ayrımcılıkla ilgili davalar Yargıtay'ın 9. Hukuk Dairesi tarafından incelenmektedir. Ayrımcılığa dayalı olarak bir iş sözleşmesinin feshi halinde olası hukuki çareler, diğerleri yanında, işe iadenin sağlanması, yoksun kalınan ücretlerin ödenmesi, tazminat gibi çarelerden oluşmaktadır. İş mahkemesinde dava açmak için, bir iş ilişkisinin mevcut olmasının bir önkoşul olduğunu belirtmek gerekir ve işe alım sürecinde ayrımcılığa uğrayanlar iş mahkemelerine başvurma hakkına sahip değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi İş Kanunu'nun 20. maddesine göre, iş sözleşmesinin işveren tarafından feshi halinde, feshin geçerli bir sebebe dayandığını ispat etme yükümlülüğü işverene aittir. Eğer işçi feshin ayrımcılığa dayalı olarak gerçekleştiğini iddia ediyorsa, ispat yükü işçi üzerindedir.

İdari organların eylem ve işlemlerinin yargısal denetimi idare mahkemeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Anayasa'nın 125. maddesine göre "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır" ve "İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür".

³² Bakınız, <http://www.abgs.gov.tr/indexen.html> (15.02.2008)

³³ ECRI (2004), *Report on Turkey*, http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Turkey/Turkey_CBC_3.asp (15.02.2008)

Bu maddeden şu üç ilke ortaya çıkmaktadır: i) davalar belli süreler içerisinde açılmalıdır; ii) Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır; iii) idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez. İdari işlemlerde, eğer idare mahkemesi tarafından bir hukuka aykırılık bulunursa idari işlemin iptaline ve/veya zararın tazminine karar verebilir. İdari eylemlerde tazminat söz konusu olmaktadır.

Devlet memurları söz konusu olduğunda, ayrımcılığa uğrayan kişi önce şikâyetle bulunmalı ve sonrasında idare mahkemesinde dava açmalıdır. İdare mahkemeleri, valiliklerin, kaymakamlıkların, yerel yönetim organlarının, bakanlıklara bağlı il müdürlüklerinin ve diğer kamu kuruluşlarının, geçici görevlendirme veya devlet memurlarına verilen disiplin cezaları, ücretler, izinler ve lojmanlar gibi konularda ortaya çıkan ayrımcı uygulamaları ile ilgili uyuşmazlıkları karara bağlar. Davacı, sadece tazminat isteyebileceği gibi, tazminatın yanında işlemin iptalini de talep edebilmektedir. Davacılar Danıştay'a temyizen başvurabilmektedir. İdari yargıda (hem ilk derece hem de Danıştay bakımından) ispat yükü ayrımcı işlem ya da eylemin mağduru üzerindedir.

Yetkililer, kanun önünde eşitlik ilkesinin uygulanmaması dolayısıyla mağdur olduğunu düşünen herkes için geçerli olan yargısal denetimin yeterliliği ve etkililiği açısından, Anayasanın 74. maddesi (dilekçe hakkı), 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılması Hakkında Kanun'un 7. maddesi ve 4857 sayılı İş Kanunu'nun 91. maddesinin ayrımcılık mağdurlarının hukuki korunmasını sağlayan etkili yasal hükümler olduğunu belirtmektedir.

Başvurular ilgili olarak mevcut resmi kanallar dışında, özellikle arabuluculuk gibi hukuki uyuşmazlıkların çözülmesine yönelik "gayri remi" yollar da mevcuttur. Ayrımcılığa uğrayan kişiler bakımından Sendikalarca toplu pazarlık, dâhili şikâyet mekanizmaları, iş müfettişlerine yönlendirme gibi idari yollar da mevcuttur. Türkiye'de herhangi bir eşitlik komisyonu, ombudsmanlık veya yerel konseyler gibi diğer yollar mevcut değildir ve Türk hukukuna göre "sınıf davası" (*class action*) açılması mümkün değildir.

Ayrımcılık mağdurları için başka bir seçenek de tüm il ve ilçelerde kurulu bulunan İnsan Hakları Kurullarına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'na başvurmaktır. Her iki komisyon da istihdam alanında ayrımcılıkla ilgili şikâyetleri incelemekle yetkilidir. İnsan Hakları Kurulları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu konu ile ilgili olarak eşit muamele hakkının ihlal edilip edilmediğine dair bir karar verebilmektedir; ancak bu kararlar icra edilebilir olmadığı gibi, hukuken bağlayıcı da değildir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan haklardan birinin ihlal edildiğini düşünen herkes, iç hukuk yollarının tüketilmesinin ardından altı aylık bir süre içerisinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurma olanağına sahiptir.

Genel olarak, ayrımcı muameleden kamu otoriteleri sorumlu olduğunda idare ve ceza mahkemeleri, bir özel hukuk kişisi söz konusu olduğunda ise hukuk ve ceza mahkemeleri yargı yetkisine sahiptir. Her ne kadar insan hakları konuları üzerine çalışan resmi olmayan kuruluşlar olsa da, ayrımcılıkla mücadele açısından resmi kurumlar ile STK'lar gibi resmi olmayan kuruluşlar arasında işbirliğini teşvik eden herhangi bir özel düzenleme bulunmamaktadır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu ve 5378 sayılı Özürlüler Hakkında Kanun iş ilanları, işe alınmada uygulanan usuller, seçim kriterleri, koşullar, ücret, işyerinde ayrımcılık, kıyafet kuralları, çalışma saatleri, örneğin yarı zamanlı çalışanlar gibi ayrımcılığa uğradığı düşünülen gruplar, işyeri disiplin usulleri, terfi, ikramiye ve ek ödemeler, işten çıkarılma, sosyal güvenlik primleri, emekli aylıkları, ruhsat ve lisansların verilmesi, mesleki eğitime erişim ve cezaevlerinde mesleki eğitim alanlarına ilişkin olarak, hukuki ya da idari yollar öngörülmektedir.

Eğer ayrımcı işlem ya da eylem, idari bir işlem ya da eylem ise, ayrımcılığa uğrayan mağdur, mahkemeye başvurmadan önce sorumlu idari makama başvurarak, zararının giderilmesine yönelik tazminat talebinde bulunmalıdır.

Engellilerin makul uyumlaştırmasının reddedildiği durumlarda, iş müfettişleri tarafından işverenlere idari para cezası kesilmektedir. Ancak, ne iş müfettişleri ne de iş mahkemeleri işverene makul uyumlaştırma yapma yönünde direktif verme yetkisine sahip değildir.

2.B İstihdam veya meslekle ilgili olmayan alanlar – ırk ve etnik köken

Türkiye konuyla ilişkin çoğu uluslararası sözleşmeye, eğitimle ilgili konular bağlamında çekince koymuştur. Bu çekinceler eğitim hakkı, azınlık hakları ve özellikle anadilde eğitim hakkı ile ilgilidir. Bu sebeple, Türkçe dışında başka bir dilde eğitim hakkı veya anne ve babaların kendi inançları doğrultusunda kendi çocuklarına dini ve ahlaki eğitim verme hakkı uluslararası sözleşmelerin kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca, Türkçe dışında bir dil konuşan kişilerin sayısını gösteren herhangi bir veri de mevcut değildir.

2006 yılında, İstanbul’da yaşayan bir dizi Roman/Çingene topluluğun “haritalanması” ile ilgili bir fizibilite çalışması raporu Roman/Çingene çocukların eğitimde dezavantajlı durumda olduklarını ortaya koymaktadır.

Eğitimde ayrımcılıkla ilgili vakalarda genel hükümler uygulanmaktadır. Ayrımcı muamele bir idari makamın işlemi ile gerçekleşiyorsa, ayrımcılığa uğradığını iddia eden kişinin önce ilgili idari makama başvurması ve sonra tazminat için idari mahkemelere başvurması gerekmektedir. Bu kişiler ayrıca tazminat talebinde de bulunabilmektedir. İdarenin eylemleri söz konusu olduğunda, mağdurlar için hem idari hem de cezai yollara başvuru mümkündür. Her ne kadar eğitim konusu Ceza Kanunu’nun 122. maddesinde açıkça düzenlenmiş olmasa da, bir kamu hizmeti olduğu için maddenin kapsamında değerlendirilebilir. Yine özel okullar da madde içerisinde geçen “kamuya arz edilmiş bir hizmet” ifadesi nedeniyle madde kapsamı içerisinde. Milli Eğitim Temel Kanunu ırka dayalı ayrımcılığı yasakladığından, idari yollara başvuru ve idari çözüm mümkündür. Özel okullar da Milli Eğitim Bakanlığı’nın denetimi altında çalışmaktadır. Bu sebeple ayrımcılıkla ilgili vakalarda Milli Eğitim Bakanlığı’nın gerekli adımları atma yükümlülüğü söz konusudur. Mağdurlar ayrıca il ve ilçelerde bulunan İnsan Hakları Kurullarına başvurabilirler. Kurullara yapılan şikâyetlerin az bir bölümü eğitim ile ilgilidir. İnsan Hakları Başkanlığı tarafından yayınlanan istatistiklerde başvuruların nedeni ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu sebeple eğitimde ayrımcılık iddialarının sayılarına ilişkin herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Türkiye’de barınma hakkı bağlamında ayrımcılık, bir dizi uluslararası sözleşme tarafından yasaklandığı gibi, Anayasa da mülkiyet hakkını net bir biçimde tanımaktadır. İskân Kanunu’nun 4. maddesi değiştirilmiş ve “çingeneler” ile ilgili ayrımcı ifadeler kanun metninden çıkarılmıştır. Yeni Vakıflar Kanunu Tasarısı 1974 yılından sonra birçok taşınmazını kaybetmiş olan azınlık vakıflarına ait geçmişte el konulmuş olan taşınmazların iadesini de amaçlamaktadır. Toplu Konut İdaresi tarafından belediyeler ile işbirliği halinde yürütülen “kentsel dönüşüm” projeleri oldukça fazla eleştiriye uğramaktadır. Konu ile ilgili raporlar yenileme projelerinin Romanlar/Çingeneler için zorunlu tahliyeye dönüştüğünü belirtmektedir. Genellikle Kürt kökenli olan yerinden edilen kişilerle ilgili raporlar da dikkat çekmektedir.

Ceza Kanunu’nun 122. maddesi taşınmazların satılmasının veya devrinin engellenmesini yasaklamaktadır. Ancak bu madde sadece üçüncü kişilerin fiillerini yasaklamaktadır. Böylece, bir kişinin ırk veya etnik kimliğe dayalı olarak bir evi satmayı reddetmesi hali madde kapsamında değildir. Ayrıca kiracı-kiralayan ilişkilerinde ayrımcılığı yasaklayan bir düzenleme mevcut değildir. Maddede kamu hizmetlerine bir gönderme olduğu için, sosyal koruma, sosyal yardımlar ve eğitim konularının madde kapsamında olduğu söylenebilir. 122. madde ayrıca hizmetlere erişim ve hizmetlerin arzını da içermektedir ve mallara erişim hakkında ise madde sadece besin maddelerine göndermede bulunmaktadır.

Sosyal koruma, sosyal yardımlar ve diğer tüm kamu hizmetleri Ceza Kanunu'nun 122. maddesi kapsamındadır. İdari yollara başvuru imkânı ve genel idari giderim yolları da mevcuttur.

2.C Gerek istihdamla ilgili olan gerekse olmayan şikâyetler için farklı seçeneklerin varlığı:

Bir eşitlik kurumunun yokluğunda, ayrımcılık vakaları ile ilgili iddialarda mağdurlar genel idari ve yasal yolları izlemek durumundadır. Mağdurun mahkemelerde dava açmak yerine dostane bir çözüme ulaşmayı tercih etmesi halinde, Türk hukukunda yer alan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları oldukça sınırlıdır. Ceza yargılaması dışında davacı dava ile ilgili olguları ve kanıtları bizzat sunmak zorundadır ve kendi davasını ispat etmelidir. Yargılama usulleri oldukça karmaşık olduğu için bir kişinin bir avukatın yardımından yararlanmaksızın bir davayı yürütmesi oldukça zordur.

Ayrımcılık mağdurları maddi zararlarının tazminini, yoksun kaldıkları kazancın giderimini veya duydukları elem ve acıdan dolayı manevi tazminat ya da bunların tamamını talep edebilmektedir. Ceza, hukuk veya idari yargılamaların paralel biçimde gerçekleşebilmesi mümkündür. Mağdurlar eş zamanlı olarak hukuk veya iş mahkemelerinde tazminat için dava açabilecekleri gibi, bir idari başvuru ya da ceza soruşturması için şikâyette de bulunabilir.

Yargı yoluna başvurulmasının avantajı mağdurların tazminata erişimi için öngörülen tek yol olmasıdır. İdari yargı yoluna başvurulmasından önce mağdurun ilk olarak ilgili idari makama başvurusu ve zararın tazminini talep etmesi gerekmektedir.

Bazı durumlarda başvuru süreleri oldukça kısadır. Örneğin bir iş sözleşmesi eğer ayrımcı bir temelde feshedilmişse, fesih tarihinden itibaren 30 gün içerisinde iş mahkemesine başvurulması gerekmektedir.

Ayrımcılığa dayalı bir feshin söz konusu olduğu durumlarda, iş mahkemeleri işe iadeye karar verebilmekte ve vermektedirler. Bu özel yasal yol 4857 sayılı İş Kanunu tarafından öngörülmüştür.

Davacının avukat tutmak için yeterli geliri bulunmadığı durumlarda hukuken temsil edilmesi için adli yardım mevcuttur.

Yeterli mali ve insan kaynağının yokluğunda STK'lar ve sendikaların bir mağduru destekleme yönünde karar almadan önce yapılacak yasal başvurunun kanunlarda yer alan süreler içerisinde yapılıp yapılmadığının tespit edilmesinden başlayarak bir dizi etmeni göz önünde tutması gerekmektedir. STK'ların ve sendikaların ayrımcılık mağdurlarını destekleme noktasında mali olanakları sınırlıdır ve hukuki yardım sunarken önceliklerini belirlemek durumundadırlar.

2.D Her bir giderim mekanizması için karşılanması gereken teknik usul şartları nelerdir?

İzlenen hukuki yola bağlı olarak farklı başvuru süreleri söz konusudur. Hukuk mahkemelerinde davacı zararını ispat etmek zorundadır ve tazminatın miktarı hâkim tarafından tayin edilmektedir. Hukuk davaları açısından ayrımcılığın ve bundan sorumlu kişinin davacı tarafından öğrenilmesinden itibaren bir yıl içerisinde davanın açılması gerekmektedir. Her durumda davacının ayrımcılığın gerçekleşmesinden itibaren 10 yıl içerisinde davayı açması gerekmektedir.

İdare mahkemelerinde bir davanın açılmasından önce mağdurun ilgili idari makama başvurusu ve tazminat talep etmesi gerekmektedir. İdari makamın talebi reddettiği günden itibaren 60 günlük dava açma süresi işlemeye başlamaktadır. Eğer idari makam taleple ilgili olarak 60 gün içerisinde bir cevap vermezse mağdurun idare mahkemesinde dava açması için, bir 60 günlük süre daha söz konusudur. Zararla ilgili ispat yükü davacı üzerindedir. İdari davalar, davacının olaydan haberi olmasının ardından bir yıl içerisinde ve her durumda olay gerçekleştikten sonra beş yıl içerisinde açılmalıdır. Eğer olay idarenin bir eylemi değil bir işlemi sonucunda gerçekleşiyorsa başvuru süresi yine 60 gündür. Bu durumda başvuru ilgili idari makama başvuru yapılmadan önce doğrudan mahkemeye

yapılabilmektedir. İdare mahkemelerinin tanık dinlemesi mümkün değildir ve doya üzerinden yargılama yapılmaktadır.

Belgelerin noter onaylı olması gerip gerekmediği, yeminli ifadeler, belgelerin asıllarının ibrazının gerekip gerekmediği, suretlerinin veya onaylı suretlerinin ibrazının yeterli olup olmadığı vs. gibi şekle ilişkin hususlar, davanın türüne göre değişmektedir. İş mahkemelerinde ispat yükünün yer değiştirmesine bağlı olarak, “tam ispatı sağlamayan ancak iddia için yeterli dayanağı tesis eden” deliller de mahkemelere sunulabilmektedir.

STK’lar, Sendikalar ve diğer Danışmanlık hizmeti veren kurumlar

- Ulaşılabilir Yaşam Derneği, <http://www.uyd.org.tr>
- Uluslararası Af Örgütü- Türkiye, www.amnesty.org.tr
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, <http://www.spf.boun.edu.tr>
- Avrupa Alevi Dernekleri Federasyonu, <http://www.alevi.com>
- Avrupa Roman Hakları Merkezi, www.errc.org
- Fiziksel Engelliler Vakfı, <http://www.engelliler.com>
- Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası, <http://www.ses.org.tr>
- Helsinki Yurttaşlar Derneği, <http://www.hyd.org.tr>
- İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, <http://www.ikgv.org/>
- İnsan Hakları Derneği, www.ihd.org.tr
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı, <http://www.tihv.org.tr>
- Uluslararası Göç Örgütü-Türkiye, <http://www.countertrafficking.org/>
- İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, <http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr>
- İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç çalışmaları Merkezi, <http://goc.bilgi.edu.tr>
- Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırma ve Dayanışma Derneği, <http://www.kaosgl.com>
- Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı, <http://www.mirekoc.com>
- Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği, <http://www.lambdaistanbul.org>
- MAZLUMDER, <http://www.mazlumder.org>
- Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası, <http://www.egitimsen.org.tr>
- Türkiye Sakatlar Derneği, <http://www.tsd.org.tr/>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği-Türkiye, <http://www.unhcr.org.tr>

2.E Farklı usullere erişimin sağlanması için ulusal düzeyde ne tür destek mekanizmaları bulunmaktadır ve engellerin aşılabilmesi için neler yapılabilir?

2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile sendikalar, üyelerini yargı organları önünde temsil etme konusunda yetkilendirilmiştir. Türk hukukunda derneklerin, örgütlerin veya diğer tüzel kişilerin meşru bir amaçla ayrımcılık mağdurları adına veya onlara destek amacıyla yargısal veya idari usullerde yer alması tümüyle güvence altına alınmamıştır. Bu durumun istisnası sendikalar, tüketici hakları dernekleri ve çevrenin korunması için çalışan derneklerdir. Bu nedenle uzmanlaşmış STK’ların dava açmaları mümkün değildir. STK’lar sadece hukuki yardımda bulunabilmekte ve sınırlı mali imkânları ve profesyonellik konusundaki eksiklikleri nedeniyle tüm vakalarla ilgilenememektedirler.

Türk hukukuna göre tarafların mahkemede avukatla temsil edilmesi zorunlu tutulmamıştır. Hukuk, ceza ve idari davalarda ücretsiz adli yardımdan yararlanma hakkı 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nda düzenlenmiştir ve barolar tarafından oluşturulan adli yardım büroları tarafından sunulmaktadır. Masraflar Maliye Bakanlığı tarafından geri ödenmektedir; ancak ödeneklerin oldukça düşük olmasından dolayı, az sayıda kişi ücretsiz adli yardıma erişebilmektedir ve adli yardım bürolarına az sayıda başvuru gelmektedir. Yeterli ödeneğin olmaması ve düşük ücret yüzünden çoğu avukat adli yardım hizmetlerinde çalışmamaktadır. Mağdurlar ve genel olarak kamuoyu, özellikle de en dezavantajlı gruplar haklarını veya olası yasal yolları bilmemektedir.

Hukuk ve idari yargılamalarda mağdurların avukat tutacak maddi durumları olmadığını ve hukuki temsilin adaletin menfaatine hizmet edeceğini ortaya koymaları gerekmektedir. Bazı STK'ların pro bono ağı kurulmasına yönelik teşebbüsleri söz konusudur; ancak şu ana kadar hukuki yardım açısından önemli bir düzeye ulaştığını söylemek güçtür.

Ayrımcılık Türk yargı organları açısından yeni bir kavramdır ve genellikle mahkemeler önüne cinsiyet ayrımcılığı bağlamında gelmektedir. Yüksek mahkemelerin kadın ve erkek arasında eşitlik bağlamında önemli kararları söz konusudur. Irk, cinsel yönelim, din veya inanç gibi temeller yargı organları için yabancı kavramlardır.

Kolluk güçleri, Cumhuriyet savcıları ve hâkimlerin ayrımcılık yasağına dair yasal düzenlemeler konusunda anlayış ve uzmanlık eksikliği bulunmaktadır. Hemen hemen tüm şehirlerde adliye binası bulunmasına rağmen çoğunlukla engelliler için erişilebilir durumda değildir. İşsizlik, okuryazarlık, mağdur haline gelme, yoksulluk vs. gibi konular bakımında dezavantajlı gruplar, diğerleri yanında etnik ve dini azınlıklar, yasadışı göçmenler ve LGBTT bireylerden oluşmaktadır.

2.F Avrupa Adalet Divanı'na yönlendirme

Türkiye AB üyesi olmadığı için bu yola başvuru mümkün değildir.

2.G Avrupa Parlamentosu'na dilekçe ile yapılan başvurular

Türkiye AB üyesi olmadığı için bu yola başvuru mümkün değildir.

2.H Avrupa Komisyonu'nun ayrımcı idari uygulamalar konusunda uyarılması

Türkiye AB üyesi olmadığı için bu yola başvuru mümkün değildir.

2.I Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan başvurular

Türkiye 1954 yılından beri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraftır ve 1987 yılından itibaren bireysel başvuru yapılabilmektedir. Türkiye 2001 yılında 12 No'lu Ek Protokol'ü imzalamış, ancak hala onaylamamıştır. Bu sebeple ayrımcılık ile ilgili başvurular sadece Sözleşme'de ve ilgili Ek Protokollerde yer alan haklarla sınırlı olmaktadır.

Ayrıca, Türkiye Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'na taraf olmasına karşın Ek Protokol'ü henüz onaylamamıştır ve bu sebeple Şart kapsamında toplu şikâyet başvurusu yapılamamaktadır.

2.J Diğer Uluslararası Yollar

Türkiye Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokolü'ne 2007 yılı Şubat ayından itibaren taraf olmuş durumdadır. Ancak Türkiye Protokol'e taraf olurken Sözleşme'nin 26. maddesine dair bireysel başvuruların sadece Sözleşme'de yer alan haklar kapsamında yapılabileceğini öngören bir çekince koymuştur. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne İlişkin İhtiyari Protokol onaylanmıştır ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne bireysel başvuru mümkündür. Türkiye, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 14. maddesi gereği beyanda henüz bulunmamıştır. Bu yüzden Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne bireysel başvuruda bulunulamamaktadır.

İlgi komitelere sunulması gereken raporlar bağlamında Türkiye Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi ve Çocuk Hakları Komitesi'ne dönemsel raporlarını sunmuştur; ancak İnsan Hakları Komitesi ve Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne sunulması gereken ilk raporlar henüz sunulmamıştır.

STK'lar ve sendikalar da ayrımcı eylem ve işlemler konusunda taraf devletlerin Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince sundukları raporları inceleyen ilgili komitelerin dikkatini çekmek amacıyla, “gölge raporlar” hazırlamaktadır.

2.K Profesyonel Yaklaşım

Bir STK'da veya sendikada çalışan herkes, bir dava dosyasında gizlilik ve etkili bir dava yönetimini de içeren yüksek standartlarda bir profesyonellik sergilenmesi gerektiğinin farkında olmalıdır. STK veya sendika mağdura başvurunun yapılması bakımından yardım sunamayacak durumda olsa dahi, bu başvurunun yapılmasını kolaylaştıracak gerekli bilgilendirmeyi yapabilecek durumda olmalı ve mümkün olan hallerde daha fazla destek ve tavsiye sunabilecek başka bir kuruluşa yönlendirebilmelidir.

Kamuoyunda konu ile ilgili bilinç düzeyinin düşüklüğü ve ayrımcılığın “hassas” bir konu olarak algılanmasından dolayı STK'lar ve sendikalar açısından konu ile ilgili genel bir görmezlikten gelme hali yaygındır. STK ve sendikaların personel sayısının ve ayrımcılık yasağı alanında bilgi seviyelerinin düşüklüğü ile mali durumlarının yetersizliği nedeniyle, profesyonellik konusunda bir eksiklik söz konusudur. Direktiflerde yer alan temellerde ayrımcılık konusunda özel olarak çalışan bir STK bulunmamaktadır. Ancak kendi geniş çalışma alanları çerçevesinde ayrımcılık konusunda çalışan az sayıda STK mevcuttur. STK'lar genellikle lobi ve farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalarla, kültürel haklar (dilsel haklar vs. ve sosyal haklar (ör. engelli STK'ları)) konusunda yasal reform çalışmaları yapmaktadır. Her ne kadar bazen vakaları idari organlara veya yargı organlarına taşısalar da, mağdurlarla doğrudan çalışma kapasiteleri düşüktür ve mağdurlara sundukları hizmetler genellikle sınırlıdır.

3. Toplumsal konular

Türkiye'de mağdur olma potansiyeli taşıyan gruplar, etnik azınlıklar, engelliler, dini azınlıklar, LGBBT bireyler, yaşlı veya genç işçiler, mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler vs. gibi gruplardan oluşmaktadır. Çeşitli ayrımcılığa uğrayan veya mağdur olma potansiyeli taşıyan gruplar şunlardır:

- Yaşlı çalışanlar,

İstihdamda yaş ayrımcılığı mesleki eğitime erişim, istihdama erişim, ücret vs. gibi konularda engellere yol açmaktadır.

- Engelli kişiler, fiziksel veya zihinsel ve özellikle birden fazla engeli bulunan bireyler:

Engelliler başta eğitim ve sağlık olmak üzere tüm kamu hizmetlerine eşitsiz şekilde erişimden muzdariptirler. Kamuya veya özel sektöre ait yerleşimlerden dışlanmaktadır. Sosyalleşmeyi destekleyecek sosyal hizmetlerin eksik olduğu durumlarda kamu hizmetlerine erişimleri ve katılımları önemli ölçüde sınırlanmaktadır.

- Eşcinseller, transseksüeller:

LGBTT bireyler günlük hayatta her alanda tacizle karşılaşmaktadır. LGBTT örgütleri kamu otoritelerinden ve kamuoyundan baskı görmektedirler. Homofobik söylemler kamusal alanda, medyada ve üst düzey politikacılar tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Eşcinsellik bir suç olmaktan çıkarılmış olsa da aynı cinsiyetten kişilerin evlilikleri Türk hukukunca tanınmamaktadır.

- Romanlar/Çingener:

Türkiye’de farklı kaynaklara göre sayıları 600.000 den 2.000.000’a kadar değişen önemli bir Roman/Çingene nüfus bulunmaktadır. Romanlar/Çingener doğrudan veya dolaylı ayrımcılığa uğramakta ve eğitim, sağlık ve barınma konularında sosyal dışlanmaya uğramakta, ırkçı tacizlerle ve zorla tahliyelerle ve uzun süreli işsizlikle yüzleşmekte; nefret içerikli söylemlere, damgalanmaya maruz kalmakta, adalete erişim, kamuya açık mekânlara erişim vs. gibi zorluklar yaşamaktadır.

- Yasadışı göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar:

Türkiye Asya kökenli göçmenler için bir transit ülke ve genellikle Ortadoğu ve Afrika kökenli göçmenler için ise bir hedef ülkedir. Polisin ve diğer kişilerin ayrımcı muamelelerinin, ırkçı şiddetin ve tacizin hedefi durumundadırlar ve medeni ve sosyal haklara erişimden orantısız biçimde mahrum bırakılmaktadırlar.

- Kadın ev işçileri:

Çoğunlukla tanınmamakta ve kayıt dışı çalışmaktadırlar ve bu yüzden ekonominin diğer sektörlerinde sağlanan asgari ücretin altında ücretle çalıştırılmaktadırlar.

- Genellikle yabancı ülkelere gelerek seks işçiliği yapmaya zorlanan insan ticaretine maruz kalmış kişiler.

Lozan Antlaşması kapsamına azınlık olarak tanınan Ortodoks Rumlar, Ermeniler ve Museviler ile, azınlık olarak tanınmamış Kürtler, Çerkezler, Lazlar, Araplar vs. azınlıklar. Yehova Şahitleri, Katolikler, Protestanlar, Süryaniler, Keldaniler, Bahaîler, Yezidiler ve Aleviler vs. gibi dini azınlıklar: Kürtler hala önyargı ve kalıp yargılarla karşılaşmaktadır ve nefret suçları ile ilgili herhangi bir resmi istatistik bulunmadığı için ırkçılık ve ayrımcılık ile karşılaşan kişilerin gerçek sayısını bilmek mümkün değildir.³⁴ Ülkenin doğusundan gelen Kürtlere karşı linç olaylarının sayısının giderek artması linç kültürünün yaygınlaşma olasılığı nedeniyle ciddi endişelere yol açıyor. Bu tür olayların genellikle cezasız kalması bu endişelerin daha da artmasına neden oluyor. Lozan Antlaşması ile tanınmayan azınlıklar okullarda ve resmi kurumlarla ilişkilerinde kendi dillerini kullanamamaktadır. Okul kitaplarında azınlıklarla ilgili olumsuz kalıp yargılar bulunmaktadır. Dini ibadetler genellikle kamu makamlarının ve kamuoyunun baskısı ile karşılaşmaktadır. Azınlıklar hoşgörüsüzlük, nefret söylemleri ve nefret kampanyaları ve şiddetin hedefi durumunda bulunmaktadır.

³⁴ ECRI (2004), *Report on Turkey*, http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Turkey/Turkey_CBC_3.asp (15.02.2008)

c) Ayrımcılığın engellenmesi alanında fon temini fırsatları

1. AB düzeyinde çalışan STK'lar/sendikalara yönelik AB fonları

a) *Avrupa düzeyindeki STK'lar*

Avrupa düzeyindeki STK'lar Avrupa'nın istihdam politikalarına, sosyal politikalarına ve eşit fırsat politikalarını—politikaların hem hazırlanma hem de uygulanma sürecinde—farklı bağlamlarda etkileme ve bu politikalara katkı sağlama konusunda merkezi bir role sahiptir. Bu katkı STK'ların ulusal düzeydeki üyeleri tarafından sunulan bilgi ve uzmanlık ile sağlanmaktadır. AB politikalarının AB vatandaşlarının fiili ihtiyaçlarını karşılayabilmesi bakımından STK'ların oynadığı rol hayati bir öneme sahiptir.

Ayrımcılıkla mücadele için 2001-2006 yılları arasında Topluluk Eylem Programı tarafından ayrımcılığa maruz kalan kişileri temsil eden ve bu kişilerin haklarını savunan şemsiye örgüt niteliğinde bir dizi Avrupa STK ağına fon kaynağı sunulmuştur:

Avrupa Yaşlılar Platformu (*European Older People's Platform-AGE*); Uluslararası Lezbiyen ve Gey Derneği-Avrupa (*International Lesbian and Gay Association-Europe-ILGA*); Irkçılığa Karşı Avrupa Ağı (*European Network Against Racism-ENAR*); ve Avrupa Engelliler Forumu (*European Disability Forum-EDF*)'nin işletme giderlerinin Nisan 2007'ye kadar karşılanması için yıllık olarak toplam 3 milyon Avro hibe verilmiştir. Bunlar dışında bir kaç küçük ölçekli kuruluş da Eylem Programı kapsamında destek almıştır. Bunlar; Avrupa Körler Birliği (*European Blind Union*), Avrupa Sağırklar Birliği (*European Union of the Deaf*), Avrupa Zihinsel Özürlüler ve Aileleri Kuruluşları Derneği (*Inclusion Europe*) ve Otizm-Avrupa (*Autisme-Europe*)'dir.

Cinsiyet Eşitliği Programı aracılığıyla Avrupa Kadın Lobisi (*European Women's Lobby*)'ne işletme giderlerini karşılaması için 2006 yılının sonuna kadar yıllık 800.000 Avro hibe sunulmuştur.

Sosyal dışlanma ile mücadele eden birkaç STK ise Sosyal Dışlanma ile Mücadele için Topluluk Programı'ndan 2005-2007 yılları arasında toplam 3.600.000 Avro almıştır. Bunlar; Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı (*European Anti-Poverty Network*), Avrupa Evsizler Federasyonu (*European Federation of National Organisations Working with the Homeless*), Sosyal İçerme için Bölgeler-aşırı Avrupa Ağı (*European Transregional Network for Social Inclusion*), Avrupa Çocuk Ağı (*Eurochild*), Avrupa Sosyal Ağı (*European Social Network*) ve Caritas-Avrupa'dır.

Avrupa Komisyonu 2007-2013 yılları arasındaki programlama dönemi için **PROGRESS** (İstihdam ve Sosyal Dayanışma Programı) olarak bilinen yeni ve entegre bir program yaratmaya karar vermiştir. Program Kasım 2006'da Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi tarafından onaylanmıştır: http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html

PROGRESS, ayrımcılık yasağı da dâhil olmak üzere dört Topluluk Eylem Programını kendi çatısı altında toplamaktadır. PROGRESS'in "ayrımcılık yasağı ve çeşitlilik" başlıklı dördüncü kısmı ayrımcılık yapmama ilkesinin etkin bir şekilde uygulanmasına destek olmayı ve bu ilkenin tüm AB politikalarına dâhil edilmesini amaçlamaktadır.

PROGRESS kapsamındaki teklif ve ihale duyuruları İstihdam, Sosyal İlişkiler ve Eşit Haklar Genel Direktörlüğü'nün İhale Çağruları/Teklif Çağruları web sitesinde yayınlanmaktadır: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/tenders/index_en.cfm

Ayrımcılıkla mücadele, cinsiyet eşitliği ve engellilerin toplumsal hayata uyum sağlaması konularında aktif olarak çalışan Avrupa düzeyindeki ağların işletme giderlerinin karşılanmasına mali destek sağlamak üzere PROGRESS'in ilk teklif çağrısı Kasım 2006'da yayınlanmıştır. Seçilmiş olan başarılı AB ağlarının hibe sözleşmeleri Aralık 2007'ye kadar geçerli olmuştur.

b) *Avrupa sendikaları*

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (*European Trade Union Confederation-ETUC*) Avrupa düzeyinde her türden endüstride çalışan tüm çalışanları temsil etmektedir. 1973 yılında kurulmuş olan ETUC'a, 36 Avrupa ülkesinde (bunlara tüm AB ülkeleri de dâhildir) çalışan 81 ulusal örgüt ve 11 Avrupa sanayi federasyonu üyedir. Bu kuruluşlara Avrupa düzeyinde toplam olarak 60 milyon kişi üyedir.

ETUC Avrupa'nın önde gelen dört sosyal paydaşından (sendika, meslek örgütü vs.) biridir. Her yıl sayısız Avrupa sendika/meslek örgütü Avrupa Komisyonu'nun sosyal diyalog bütçe kalemleri aracılığıyla desteklenmektedir (04.03.03.01, 04.03.03.02 ve 04.03.03.03). Daha fazla bilgi için: http://ec.europa.eu/employment_social/social_dialogue/grants_en.htm

2. Ulusal STK'lar/sendikalara yönelik AB fonları

AB, PROGRESS kapsamında ulusal ölçekli STK'ların veya sendikaların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik fon sağlamamaktadır. Kuruluşlar, özel olarak tanımlanmış bazı girişimlerin içinde yer alarak projeleri için fon kaynağı sağlayabilirler. Bunlar ulusal ölçekte yürütülen bilinç artırma etkinlikleri veya uluslararası projeler olabilir. Bu sebepten ulusal kuruluşların İstihdam, Sosyal İlişkiler ve Eşit Haklar Genel Direktörlüğü'nün İhale Çağruları/Teklif Çağruları web sitesini düzenli aralıklarla kontrol etmeleri tavsiye edilmektedir. Ulusal STK'lar/sendikaların web sitesinde yayınlanan rehberlere bakarak düzenlemek istedikleri projenin başvurmak için uygun olup olmadığını kontrol etmeleri gerekmektedir: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/tenders/index_en.cfm.

AGE, ILGA-Avrupa, EDF veya ENAR gibi AB ölçeğinde çalışan STK'lar da bu konuda bilgi sunabilecek önemli bilgi kaynaklardır. Bu sebepten bu kuruluşların web sayfalarında sunulan bilgilerin incelenmesi tavsiye edilir.

PROGRESS dışında, Avrupa Sosyal Fonu (*European Social Fund- ESF*) proje finansmanında ulusal kuruluşlar için önemli bir kaynak olabilir. ESF 2007-2013 yılları arasındaki dönem için dört anahtar alan belirlemiştir. Bunlar arasında ayrımcılıkla mücadele ile sosyal içermenin teşvik edilmesi ve dezavantajlı grupların istihdam piyasasına erişimi konuları vardır. Daha fazla bilgi için: http://ec.europa.eu/employment_social/esf2000/2007-2013_en.html

Avrupa Komisyonu ESF projelerini mali olarak doğrudan desteklememektedir. Üye Devletler fon sağlama önceliklerinin tespit edilmesi ve projelerin seçiminden sorumludur. Daha fazla bilgi için ilgili ulusal/bölgesel makama irtibata geçilmesi gerekir. Bu bilgiler şu web adresinde mevcuttur: http://ec.europa.eu/employment_social/emplweb/esf/esf_matrix_en.cfm

II. **AYRIMCILIK YASAĞI KONUSUNDA ULUSAL DÜZEYDE ÇALIŞAN STK'lar/SENDİKALARA YÖNELİK FON KAYNAKLARI**

1. Ülkenizdeki Avrupa Komisyonu Delegasyonu ayrımcılık yasağı konusunda çalışan STK'lar/sendikalara özel fonlar sağlar mı? Fonlar ne şekilde verilir? (proje masraflarının karşılanması, toplantı salonunun sunulması, vs.) Bu tür fon kaynaklarına erişmek kolay mıdır? Bu tür fonlardan faydalanmanın koşulları nelerdir?

Türkiye 2001 yılından beri katılım öncesi Türk Mali Aracı kapsamında AB'den destek almaktadır. 2007 itibarıyla Türkiye için bu katılım öncesi Mali Araç, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) ile değiştirilmiştir. Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlanması amacıyla katılım öncesi süreçte projelere mali yardımda bulunmaktadır.

Sadece yayınlanmış bir ihale/teklif çağrısına bağlı kalınarak yapılan AB mali desteği başvuruları değerlendirmeye alınır. Avrupa Komisyonu veya Türkiye'deki Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB, <http://www.mfib.gov.tr>), sadece başvuru projeye ilgili bir teklif çağrısı veya ihale duyurusu doğrultusunda projeleri mali olarak destekleyebilir.

Proje fonlarından faydalanan gruplardan bazıları şunlardır:

- Sivil toplum (sosyal paydaşlar, STK'lar): toplumsal cinsiyet, çevre, insan hakları, medya, kültür ve benzeri konularda yürütülen projeler için
- Özellikle gençler ve kadınlar gibi işsiz ve mağdur olma potansiyeli taşıyan gruplar: iş bulma, aktif istihdam veya sosyal içermeye yönelik becerilerini geliştirmeleri ve eğitim almaları için

Türkiye, ayrıca 2002 yılından itibaren Komisyon'un Brüksel'deki EuropeAid İşbirliği Ofisi ve Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu aracılığıyla Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı (DİHAA)'ndan faydalanmaktadır. Araç, ayrımcılıkla mücadele konulu projeleri doğrudan hedeflemese de, genel olarak insan haklarının geliştirilmesi ve korunması, ifade özgürlüğü, adalete erişimin iyileştirilmesi, işkenceyle ve cezadan muafiyet ile mücadele ve kültürel hakların korunması ve bu haklara saygı gibi birçok alana yöneliktir. 2005-2006 yılları için geçerli olan Mikro-Proje Programı insan hakları kültürünün geliştirilmesi, eşitliğin, hoşgörünün ve barışın güçlendirilmesi gibi konuları ele alan projelerin başvurusuna açık idi. Destek genel olarak, teklif çağrılarını vasıtasıyla seçilen projelere eş finansman verilmesiyle sağlanmaktadır. Teklif çağrıları Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu'nun (<http://www.avrupa.info.tr>) ve/veya EuropeAid'in (<http://ec.europa.eu/europeaid>) web sitesinde yayınlanmaktadır.

AB Konseyi Aralık 2004'te Avrupa Komisyonu'nun önerisini onaylamış ve kapsamını şunları ifade ederek genişletmiştir: "Katılım müzakerelerine paralel olarak, Birlik her bir aday ülke ile yoğun bir siyasi ve kültürel diyalog başlatacaktır. Halkların bir araya getirilmesi suretiyle karşılıklı anlayışın yükseltilmesini amaçlayan bu kapsamlı diyalog, sivil toplumu da içerecektir." Bu doğrultuda, sivil toplumu Türkiye'nin AB uyum sürecine dâhil etmek amacıyla AB-Türkiye Sivil Toplum Diyalogu hayata geçirilmiştir. Sivil Toplum Diyalogu, Türkiye ve AB Üye Devletlerdeki sivil toplum arasındaki bilgi ve anlayışın karşılıklı olarak tesis edilmesini amaçlamakta ve endişelerin ve ortak çıkarların karşılıklı olarak tartışılabilmesi için bir ortam yaratmaktadır.

Sivil Toplum Diyalogu birinci yılında çalışmalarını, daha önceden başlatılmış olan faaliyetler, özellikle Türk-Yunan sivil toplum diyalogu kapsamında yürütülmüş olan etkinlikler üzerine inşa etmiştir. Bu kapsamda 2004 ve 2005 yılları arasında çeşitli Türk-Yunan işbirliği projeleri desteklenmiştir. Katılım öncesi süreçte Türkiye için 2005 yılı mali destek programı olan "Sivil Toplumun Güçlendirilmesi: STK Hibe Mekanizması" katılım öncesi süreçte Türkiye'de sivil toplumun güçlendirilmesi yoluyla, AB'ye uyum çabalarına ve siyasi reformların genişletilmesi ve bütünleştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktaydı. Hibe Mekanizmasının içerdiği bileşenlerden bazıları şunlardır: kadına yönelik şiddetle mücadele, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, engelli kişilere yönelik sosyal dışlanmayla mücadelenin ilerletilmesi, tüketicilerin korunması, çocuk haklarının korunmasının güçlendirilmesi, çevrenin korunması ve Avrupa Ufukları ve Mozaik Programı. Hibeler genel olarak Türkiye'deki STK'lar veya yüksek öğrenim kurumlarına ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara aittir.

2006 yılında Sivil Toplum Diyalogu bir dizi hibe programı aracılığıyla STK'lar/sendikalara çeşitli fonlar sunmuştur. Bunlar; Küçük Projeler Programı: Sivil Toplum Diyalogunun Güçlendirilmesi, Sivil Toplum Diyalogu: Avrupa-Bilgi Köprüleri, Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi: AB'de Gerçekleştirilen STK etkinliklerine katılım ve Sivil Toplum Diyalogu: Kültür Hareketi'dir. Bu hibe programları kapsamında fon alan projeler azınlık hakları, engelliler ve gençlik gibi çeşitli temalar üzerine yürütülmüştür.

Sivil Toplum Diyalogu 2007 ve 2008 yılları için dört kategoride düzenlenecek projelere mali destek sağlamaktadır. Bu kategoriler; Şehirler ve Belediyeler Hibe Programı; Meslek Örgütleri Hibe Programı; Üniversiteler ve Diyalog için Gençlik Girişimleri'dir. Bu programlara başvurmak için uygun proje etkinlikleri şunlardır; seminerler, konferans ve atölye çalışması gibi tartışma etkinlikleri, araştırma sonuçlarının yaygınlaştırılmasını amaçlayan bilinç artırma faaliyetleri, AB ile ilgili özel konularda bilincin ve anlayışın gelişmesini sağlayan etkinlikler, kamuyu bilgilendirici ve bilgiyi yaygınlaştırıcı kampanyalar. Önerilen proje etkinliklerine ayrımcılıkla mücadele konusu dâhil edilebilmektedir.

2006 yılında bir hibe mekanizması daha hayata geçirilmiştir. Avrupa Topluluğu'nun Türkiye Katılım Öncesi Mali Destek Programı kapsamında yönetilen "Türkiye'de Kültürel Hakların Geliştirilmesi" programının iki alt hibe mekanizması bulunmaktadır. Bunlar; Televizyon ve Radyo Yayıncılığına Destek Hibe Mekanizması ve Kültürel Girişimlere Destek Hibe Mekanizması'dır. Bu programın genel amacı Türkiye'deki kültürel çeşitliliğin daha geniş bir düzeyde takdir görmesi, karşılıklı anlayış ve bilgi alışverişinin artırılmasına katkıda bulunmaktır.

Fonların ihale edilmesi genel olarak rekabete dayalı teklif çağrılıyla yapılmaktadır. Mali yardım alan kuruluşun farklı kaynaklardan belli bir oranda ek finansman sağlaması gerekir. Avrupa Komisyonu Delegasyonu, değerlendirme komisyonları tarafından yapılan tavsiyeleri temel alarak hibe desteği verilecek projeleri onaylar. Avrupa Komisyonu hibe başvurularında genellikle örgütler arası ortaklıkları teşvik etmektedir. STK'lar ise diğer yandan hibe başvurusu yapabilmek için atılması gereken adımlarda hayli zorlanmaktadır. Özellikle, hibe programı rehberlerinde ele alınan kurallar çerçevesinde hibe teklifinin yazılması, mantıksal çerçeve ve detaylı proje bütçesinin hazırlanması STK'lar tarafından çok karmaşık ve bürokratik bir süreç olarak algılanmaktadır. Çoğu zaman insan kaynakları veya finansal kapasite açısından daha güçlü olan STK'lar hibe programlarına başvurmak için gerekli usulü tamamlayabilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak 2006 yılında bir grup kadın örgütü hibe başvuru süreçlerinin zorluğuyla ilgili endişelerini dile getirmiş, bu örgütler Komisyon'un hibe başvuru usulünün geliştirilmesi önerisinde bulunmuştur.

2. Merkezi hükümet ayrımcılık yasağı üzerine çalışan STK'lar/sendikalara yönelik özel fonlar sunar mı?

Türkiye'de STK'lar/sendikaların merkezi hükümetten fon alması olağan bir uygulama değildir. Bununla birlikte, merkezi hükümetin ayrımcılık yasağı üzerine çalışan STK'lar/sendikalara sunduğu özel bir fon bulunmamaktadır.

3. Bu mali destek ne şekilde verilir? (temel ihtiyaçları karşılamak üzere, proje finansmanı, aynı destek) Bu tür mali destek fırsatları özel bir hükümet programının bir parçası mıdır? (hangi bakanlık tarafından hangi fon kaynağı sağlanır?)

Ayrımcılık yasağı konusunda çalışan STK'lar/sendikalara özel olarak sunulan mali kamu desteği bulunmamaktadır.

4. Bu tür fonlara erişmek kolay mıdır? Bunun koşulları nedir?

Ayrımcılık yasağı konusunda çalışan STK'lar/sendikalara özel olarak sunulan mali kamu desteği bulunmamaktadır.

5. Federal ülke olduğu durumda, mali destek olanakları federal düzeyde mi sunulur?

Bu durum geçerli değildir.

6. Hükümet tarafından bölgesel düzeyde sunulan başka fon kaynakları var mıdır? Belediye düzeyinde sağlanan fon kaynakları var mıdır?

Türkiye’de yerel yönetimlerin STK’lar/sendikalara fon sağlaması yaygın bir uygulama değildir. Ancak belediyeler katılımcı yerel demokrasi ve belediye hizmetlerinin iyileştirilmesi anlayışı içinde yerel düzeyde STK’larla işbirliği yapmaya oldukça isteklidir. Bu bağlamda belediyeler iç göç, afete hazırlık, aile içi şiddet, kadın sığınakları, üreme sağlığı, engellilere hizmet, sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar, barınma ve sağlık koşulları ile ilgili konularda STK’larla işbirliği yapma eğilimi içindedirler. İşbirliği genellikle STK’lara yerel yönetim hizmetlerinin ve belediye olanaklarının sunulması şeklinde olur. Bu işbirliği (işbirliği isteği) anlayışı sendikalarla yerel yönetimler arasındaki ilişkilerde geçerli değildir. Sendikalar ve yerel yönetimler arasında ya çok az işbirliği vardır ya da hiç yoktur.

7. Özel fon kaynakları var mıdır? (özel vakıflar, özel şirketler, sendikaların merkezleri, vs.) Bunlar nelerdir? Bu fon kaynaklarına erişmek kolay mıdır?

Ayrımcılıkla mücadele için çalışan STK’lar/sendikalara yönelik birkaç fon kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

- Hacı Ömer Sabancı Vakfı (Sabancı Vakfı) ve Birleşmiş Milletler “Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı” (BMOP) kapsamında STK’lar/sendikalara yönelik hibeler sunmaktadır. (<http://www.sabancivakfi.org.tr>)
- Kültürlerarası Diyalog için Anna Lindh Avrupa-Akdeniz Vakfı, kültürlerarası diyalogun desteklenmesi için 37 Avrupa-Akdeniz ülkesinde yürütülen etkinlik ve girişimlere destek olmaktadır. Bu programa Avrupa Birliği ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’na üye 37 ülke tarafından eş finansman sağlanmaktadır. Programın tematik öncelikleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Avrupa-Akdeniz müziği ve kültürel/sanatsal üretim; Avrupa-Akdeniz okullar programı, diyalog geliştiren kadınlar ve medyadır. (<http://www.euromedalex.org>)
- Merkezi Hollanda’da bulunan Bernard Van Leer Vakfı çocuklar için düzenlenen tekil projelere kaynak sağlamaktadır. Projelerin çocukların gelişimi veya eğitimiyle ilgili olması gerekmektedir, örneğin çocuk sağlığı veya çocukların özel eğitim ihtiyaçları gibi. Vakıf Türkiye’yi bir proje ülkesi olarak tanımlamıştır. Türkiye’den desteklenecek projeler için “sosyal içerme ve çeşitliliğe saygı” teması belirlenmiştir. (<http://www.bernardvanleer.org>)
- Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği beş temel alanda mali ve teknik destek sunmaktadır. Bunlar; siyasi reformlar ve Avrupa Birliği, medya, toplumsal cinsiyet, bölgesel eşitsizlikler ve sivil toplumdur. Bu kuruluş tarafından geçmişte desteklenmiş olan projelerden bazıları insan hakları, adalet, Roman hakları, kültürel çeşitlilik, kadın hakları, mülteciler, ayrımcılık, bölgesel eşitsizlikler, engelli hakları, iyi yönetim ve STK kapasite gelişimi gibi konuları ele almıştır. Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği projelerin toplam bütçesinin en fazla üçte birini desteklemektedir. (<http://www.osiaf.org.tr>)
- Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, demokratikleşme, etnik çeşitlilik, insan ve azınlık haklarının korunması, sürdürülebilir kalkınma ve cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik olarak STK’ların girişim ve çalışmalarını desteklemektedir. Kuruluşun ayrımcılık yasağı ve çeşitlilik konularını ele alan şu ana kadar desteklediği çalışmalardan bazıları şunlardır: Uluslararası Roman Sempozyumu, Kültürel Çeşitlilik üzerine Uluslararası P.E.N. Diyarbakır PEN Semineri, “Türkiye’de Kürtler: Barış Süreci İçin Temel Gereksinimler” başlıklı uluslararası konferans ve “İhtilafların Çözülmesi İçin Bir Yöntem Olarak Kültürel Faaliyetler” konulu toplantı. (<http://www.boell-tr.org>)

8. Diğer fon kaynakları nelerdir?

Türkiye'deki yabancı ülke elçiliklerinin ve hükümetlerarası örgütlerin bir bölümü Türkiye'de STK'lar/sendikalara yönelik fon olanakları sunmaktadır. Bunlardan bazıları:

- Japon Hükümeti, kalkınmakta olan ülkelerde çeşitli ihtiyaçları karşılamak üzere tasarlanmış kalkınma projelerine yönelik bir mali yardım programı sunmaktadır. Yerel Projeler İçin Hibe Yardımı (GsGP) olarak adlandırılan bu program, desteklenen projelerin yerel seviyede etki bırakmasını, gelir eşitsizliğinin azaltılmasına katkı sağlamasını ve toplumun dezavantajlı kesimlerini hedeflemesini öncelikli kılmaktadır. Proje temalarından birkaçı şunlardır: engelliler, kalkınmada kadınlar, kamu faydası/diğer dezavantajlı kesimler, ve kapasite geliştirme ve eğitim. (<http://www.tr.emb-japan.go.jp>)
- Dünya Bankası Ankara Ofisi “Küçük Hibeler Programı”nı yıllık olarak yürütmektedir. Bu program her yıl sosyal konular üzerine çalışan STK'lar tarafından sunulan projelere hibe sağlamaktadır. Bu program kapsamında destek alan çalışmalara örnek olarak şunlar verilebilir: Türkiye'de körler için çalışan bir STK'nın üyelerine yönelik eğitim semineri, ve engelli çocuklara, ailelerine ve öğretmenlerine yönelik engelli çocukların hakları üzerine bilgilendirici bir seminer. (<http://www.worldbank.org.tr>)
- İngiltere Büyükelçiliği, Türkiye'de çeşitli projelere mali destek sunmaktadır. Kaynak sağlanan öncelikli alanlar arasında demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, sivil toplumun güçlendirilmesi, sivil toplum örgütlerinin etki alanlarının genişletilmesi ve çevre konuları yer almaktadır. Geçmişte Elçilik tarafından fon sağlanmış projeler arasında şunlar vardır: Kadına Yönelik Şiddet, Gey ve Lezbiyen Hakları için Yeni Çözümler, Mülteci ve Sığınmacıların Olduğu Bölgelerde Polis Kapasitesini Geliştirme Eğitimi, Hakim ve Savcılara Yönelik İnsan Hakları Eğitimi, Manchester Üniversitesi - Cinsel Kimlik Çeşitliliği Konferansı, ve Jandarma Genel Komutanlığı ile İnsan Kaçakçılığı Konusunda Kapasite Geliştirme Eğitimi. (<http://www.britishembassy.gov.uk/turkey>)
- Hollanda Dışişleri Bakanlığı Küçük Ölçekli Elçilik Projeleri Programı'nı (Matra/KAP) yönetmektedir. Bu program, küçük ölçekli STK'ların kurulmasına destek olmakta ve STK'ların bilgi aktarımı, kültür, kamu bilgisi sunumu veya eğitim gibi alanlarda yürüttükleri etkinliklerini finanse etmelerine yardımcı olmaktadır. Matra/KAP hibe programına başvurabilmek için projelerin çoğulcu demokratik bir topluma yönelik sosyal dönüşümü amaçlaması gerekmektedir. Projelerin bunun yanında daha güçlü ve daha fazla çeşitlilik arz eden bir sivil toplumun gelişmesine katkı sağlaması gerekir. Uygulanabilir çalışmalardan bazıları şunlardır: hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesini hedefleyen girişimler, ve insan hakları ve kültürel azınlıklar üzerine seminerler düzenlenmesi. Program kapsamında geçmişte destek verilmiş olan projelerden bazılarının konuları şunlardır: mülteci ve sığınmacılara yönelik psikolojik danışmanlık, sendika eğitimi, insan hakları eğitimi ve uygulamaları. (<http://www.mfa.nl/ank-en/cooperation>)
- Kanada Yerel Girişimler Fonu (CFLI)'nin amacı yerel grupların ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamlarını geliştirmektir. Fon bu amaca ulaşmak için teknik, ekonomik, eğitsel, kültürel ve/veya sosyal gelişimle ilgili küçük ölçekli projeleri desteklemektedir. Kanada Fonu küçük ölçekli, topluluk merkezli girişimleri yürütmeleri için yerel ölçekte çalışan itibarlı STK'lara ve yerel gruplara mali destek sunmaktadır. Fonun öncelik alanlarından bazıları şunlardır: yoksulluğun azaltılması ve temel insani ihtiyaçlar, kalkınmada ve demokraside kadın ve özgürlük, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve adalet de dâhil olmak üzere iyi yönetim. (<http://geo.international.gc.ca/canada-europa/turkey>)
- İsveç Dışişleri Bakanlığı, İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (Sida) ve İstanbul'daki İsveç Konsolosluğu ile birlikte bir Türkiye Programı yönetmektedir. Bu program her iki ülkedeki kuruluşlara, derneklere, yerel yönetimlere ve kamu kurumlarına, işbirliğine dayalı olanaklar sunmaktadır. Kalkınma İşbirliği'nin öncelikli konuları insan haklarının desteklenmesi, Türkiye ve İsveç'in kamu mercileri arasında—AB tarafından mali olarak desteklenen—işbirliğinin oluşturulması, yerel özerklik ve kültürel işbirliğidir. (<http://www.sida.se>)

IV. Farklılıkların Yönetimi semineri

FY eğitiminin tasarımı:

İstanbul, Türkiye’de Farklılıkların Yönetimi Semineri’nin Ulusal Eğitimcisi ve düzenleyicisi FERHAN ALESİ’dir. Kısa dönemli olarak bir yardımcıyla çalışsa da, çalışmanın büyük bir kısmını kendisi yürütmektedir.

Seminer sırasındaki oturma düzeni, katılımcıların karşılıklı oturmaları ve daha iyi bir iletişim ortamı oluşturmak için yuvarlak masalarda oluşturulmuştur.

Farklılıkların Yönetimi semineri hazırlık çalışmaları:

Program tasarımı Ferhan Alesi tarafından yapılmıştır. Dr. Marion Keil’den yardım almıştır.

Bayan Alesi ile Dr. Keil arasında İstanbul’daki program için e-posta alışverişi olmuştur.

Bayan Ferhan Alesi kendi kişisel ve müşteri ağını kullanmıştır. Gazetelerle ve İK ile ilgili iş dünyası dergileriyle de bağlantıya geçmiş ve bu yayın organlarıyla röportajlar yapmıştır.

Uluslararası şirketlere ve bu projeye ilgi duyabilecek kurumlara yaklaşık 2500 posta gönderilmiştir.

Bayan Alesi, telefon görüşmeleri gibi yoğun doğrudan pazarlama çalışmaları da yapmış ve 41 katılım teyidi almıştır; ancak, teyid eden kişilerin tümü seminerde yer almamıştır (Türkiye’de çok da şartıcı bir durum değildir).

Seminerde 34 katılımcı yer almıştır. Katılımcıların çoğu İK yöneticileri ya da uluslararası şirketlerin uzmanlarıydı.

Bayan Ferhan Alesi, İstanbul’daki Farklılıkların Yönetimi Semineri için Çırağan Sarayı, Kempinski’de bir toplantı salonunda düzenlemeler yaptı.

Seminer için harika bir yer ve prestijli bir mekandı.

Engelli katılımcılar olmasa da, tekerlekli sandalye yolu hazır tutuldu.

Seminerde, öğle yemeği ve iki kahve arasının yanı sıra, sabah erken gelenler için kahve ve çaydan oluşan küçük bir hoş geldiniz büfesi vardı.

Bayan Alesi, İstanbul’daki seminere katılan Dr. Marion Keil’in otel rezervasyonu ve hava alanı transferlerini de üstlendi.

Farklılıkların Yönetimi seminerinin yürütülmesi:

İstanbul’daki Farklılıkların Yönetimi oturumu için aşağıdaki çerçeve kullanılmıştır:

1. Hoş Geldiniz ve Giriş

Bayan Alesi bir giriş konuşması yapmıştır. Giriş konuşmasından sonra, tüm katılımcılar ayağa kalkıp odada gezinerek kendilerini mümkün olduğunca çok kişiye tanıtmaya davet edilmişlerdir.

Bu kendilerini tanıtırma bölümü sırasında, adlarını, çalıştıkları şirketi, şirketlerindeki pozisyonlarını, kendi şirketlerinde farklılıkların yönetimi ile ilgili kişisel deneyimlerini ve bu konuda ne düşündüklerini belirtmeleri istenmiştir.

Bu iyi ve etkili bir başlangıç olmuş; daha fazla katılımcının oturdukları masa dışındaki kişileri de tanımaları için bir fırsat yaratmıştır.

2. Bayan Aysun Barin'in sunumu, IBM

Bu harika bir sunumdu. IBM'in Farklılıkların Yönetimi konusundaki görüşlerini açıkladı ve IBM'de Farklılıkların Yönetimi için neler yaptıkları hakkında birçok örnek ve fikri bize sundu. Kendisi son derece deneyimli bir kişiydi (gerçekten de, bu kendisinin son profesyonel sunumu oldu, kendisi şu anda emekliliğin tadını çıkarıyor.)

3. Masa gruplarında grup tartışmaları:

Gruplar sunumdan ne öğrendiklerini tartıştılar ve Aysun Barin'e sorularını masa olarak yönelttiler.

4. Bayan Özlem Dirik'in sunumu, IKEA

Bu sunum da başarılı bir sunumdu. Katılımcılara farklı bakış açıları sundu.

5. Masa gruplarında grup tartışmaları:

Gruplar yine sunumda nelerden etkilendiklerini ve kendi görüşlerini tartıştılar; sorularını Özlem Dirik'e tahtada yönelttiler.

6. Geribildirimler ve Soru/Cevap oturumu:

Tüm gruplar bir sözcü seçti ve gruplardaki bu sözcüler geribildirimlerini açıklayıp sunum yapan kişilere sorularını sordular. Sunum yapanlar soruları yanıtladı. Çok etkin bir öğrenme ve paylaşım süreci oldu ve katılımcıların takdirini aldı.

7. 1 saatlik öğle yemeği

8. Aradaki Buzları Çözme – Ferhan Alesi liderliğinde

Öğle yemeğinden sonra, tüm katılımcılardan Türkiye'nin geldikleri bölgelerine göre gruplar oluşturmaları ve ardından yaşlarına göre bir sıra oluşturmaları istendi. Katılımcı grubu içinde de büyük farklılıkların olduğunu fark ettik.

9. Emirates Havayolları Türkiye Ülke Yöneticisi Bayan Bahar Birinci'nin kısa konuşması:

Emirates Havayolları ve Farklılıkların Yönetimi üzerine çok kısa bir konuşma yaptı.

10. Bayan Yeşim Alkan'in sunumu; Sanofi-Aventis İK:

Bu da güzel bir sunumdu. Şirket olarak kendilerinin neler yaptıklarını gruba açıkladı.

11. 11- Grup çalışması:

Masa grupları öncelikle son sunum üzerine görüşlerini paylaştı; bu kez hiçbir soruları yoktu. Bundan sonra, tüm gruplardan, bu seminerde öğrendiklerini kullanarak kendi şirketlerinde neler yapabilecekleri üzerine kısa bir sunum hazırlamaları istendi. Seminerden ne gibi bir öğrenme deneyimi kazandıkları soruldu.

Bu sürece genel olarak bakıldığında, son derece etkileşimliydi; birçok görüş paylaşıldı ve tüm katılımcılar seminerden gerçekten hoşnut kaldıklarını dile getirdiler.

12. Dr. Marion Keil'in sunumu

Kapanış konuşması Dr. Keil tarafından yapıldı.

Farklılıkların Yönetimi seminerinde alınan önemli dersler:

Geri bildirim son derece olumluydu. Tüm katılımcılar, meslektaşlar olarak fikir ve görüşlerini paylaşabildiklerini dile getirdiler.

Programın tasarımı çok başarılıydı ve eğitmeni (Bayan Alesi) böyle güzel bir paylaşım ortamını hazırladığı için katılımcıların takdirini ve teşekkürünü kazandı.

Tüm katılımcılar profesyoneldi, çok etkili ve paylaşmaya ve desteklemeye hazırды. Katılımcılar, resmi bir AB üyesi olmasa da bu faaliyetin Türkiye’de gerçekleştirilmiş olmasından memnuniyetlerini de dile getirdiler.

STK projedeki desteğini geri çektiği ve programdaki her şey Bayan Alesi tarafından çok kısa bir sürede düzenlenmesi gerektiği için, çok stresli anlar yaşandı. Yine de başarılı olan seminer, yeterli zaman olduğu takdirde daha fazla katılımcıya ulaşabilecekti.

Türkiye’de Farklılıkların Yönetimi için Ülke İhtiyaçlarının Değerlendirilmesi:

Farklılıklar söz konusu olduğunda, insanlardan farklı geribildirimler alabilirsiniz. Bazıları için çok yeni bir konuyken, bazıları konu hakkında etraflı bilgiye sahip olabiliyor. Türkiye’de Farklılıkların Yönetimi’ni tartışırken, çoğu zaman cinsiyet, yaş ve etnik azınlık ana konuları oluşturmaktadır.

Farklılıklar ve Farklılıkların Yönetimi konularıyla örtüşen, Türkiye’de paralel gelişen sosyal/tarihsel konuları ele alırsak şunları söyleyebiliriz:

Türkiye çok büyük ve %99’unun Müslüman olduğu laik bir ülkedir. Türkiye’nin doğusu batısından çok farklıdır. Batı moderndir ve iş yerinde hiçbir cinsiyet ayrımcılığı sorunu yoktur; aksine, çoğu Avrupalı iş yerlerinde yüksek mevkilerde çalışan çok sayıda kadının oluşunu çok şaşırtıcı bulmaktadır. Kadınların böyle imkanlara sahip olması, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk sayesinde olmuştur. Kadın ve erkek arasındaki eşitliğin büyük bir savunucusu olan ulu önderin ileri görüşlülüğü sayesinde, bugün Türkiye’de yüksek mevkilerde yer alan eğitilmiş kadın sayısı önemli bir düzeydedir.

Türkiye’nin doğusu daha "erkek egemen" ve mütassıf bir yapıya sahiptir ve kadınlar genellikle evdedir.